

יוזמת המאה

מרכז
ליבא

מרכז
מנור

מסביב יהום הסער

שבעה מערכי שיעור
לניהול שיח סביב המצב
הפוליטי-חברתי בכיתה

לקראת פתיחת שנת הלימודים תשפ"ד

מנהלים ומנהלות, מורות ומורים, צוותי חינוך והוראה,

החודשים האחרונים הם מהסוערים והכואבים שידעה המדינה.

הקרע החברתי מחלחל לכל מקום. לקבוצות חברים, למשפחות שלנו, למקומות העבודה וכן, גם לתוך הכיתה.

לא להתייחס בתוך הכיתה למה שקורה מחוץ לכיתה – הוא מעשה חינוכי. הוא פשוט המעשה החינוכי הלא נכון. התעלמות היא פעולה. אדישות היא פעולה. טשטוש הוא פעולה. הפעולה החינוכית הלא נכונה.

החברת שלפניכם ולפניכן מאגדת שותפות של שישה מכונים חינוכיים שיצרו מערכים המשלבים מתודות שונות וכלים מגוונים, שמטרתם לסייע לכם, אנשי ונשות החינוך לעשות את המעשה החינוכי המתגבר, המורכב והנכון לעשותו בעת הזו.

בשמונת החודשים האחרונים אנחנו מתווכחים על שלושה דברים:

1. מה זו מדינה יהודית ודמוקרטית
2. מה המשמעות של לאהוב את המדינה
3. איך מנהלים את היחסים בין הרשויות השונות והקבוצות השונות במדינה

אנחנו מתווכחים על המהות, על מי שאנחנו, על מי שאנחנו רוצים להיות. אם נסתכל על זה אובייקטיבית, זה ויכוח שהוא משאת הנפש של כל מחנך ומחנכת.

זה אולי וויכוח שיש בו סיכון, אבל זה הרבה יותר וויכוח שיש בו סוף סוף סיכוי לשיעור משמעותי.

החברת מיועדת למחנכים בחינוך הממלכתי והערך המוביל אותה הוא **ממלכתיות**. ממלכתיות מעמידה את הממלכה לפני המגזר, את האינטרס הכללי לפני האינטרס השבטי פרטיקולרי.

ממלכתיות לא מניחה אחדות דעות, נהפוך הוא – היא נולדה דווקא מתוך ריבוי המחלוקות בינינו. מי שנוהג בממלכתיות יודע שמחלוקת היא בלתי נמנעת, ויש שיאמרו שהיא אף רצויה – כי היא מובילה אותנו לבירור האמת.

כדי לפתור את המשבר נוכחי במדינה חייבים שלחינוך הממלכתי תהיה זהות שהיא מקור לגאווה וערכים שאי אפשר להתפשר עליהם – דמוקרטיה, ציונות, שוויון, שלום, חירות, סובלנות, זכויות אדם ואזרח, תרבות ויצירה יהודית.

נדרש אומץ אזרחי כדי להביא את הממלכתי לכיתה – להביא את כל חלקי הממלכה לחלל המשותף.

דרוש אומץ להחזיק מתחים, לעמוד בצמתי הכרעה להיות מוקד של התנגשות ערכית ולעשות את כל זה עם היכולת לזכור שהחכמה בינה ודעת לא נמצאים בבלעדיות המחנכים – להותיר מקום לספק, להשתנות, לגמישות והכלה שכמוה טרם נדרשנו אליה.

אתם האנשים שאחראים להביא את החוויה המשמעותית לכיתה, ואנחנו כאן לתת את הרוח הגבית והאמון בכם ובכן.

בהצלחה בפתיחת שנת הלימודים,
בהצלחה בעשיית המעשה החינוכי הנכון.

יוזמת המאה

תוכן עניינים

- 01** נפגשים בחדר המורים והמורות עם חוק חינוך ממלכתי
מרכז ליבא
צוותי חינוך והוראה
- 02** דווקא עכשיו – לימוד יסודות החירות, הצדק והשלום לאור
חזונם של נביאי ישראל, ולאור המציאות הישראלית בעת הזו
מכון שיטים
ח'–י"ב
- 03** כותבים חזון
בינ"ה
ח'–י"ב
- 04** אני והחברה הישראלית
גשר
ח'–י"ב
- 05** איך חיים במשותף במרחב מרובה זהויות ורווי קונפליקטים?
המכון הדמוקרטי
ח'–י"ב
- 06** לפתוח את העיניים ואת הלב
כל ישראל חברים
ח'–י"ב
- 07** למי למי – יש יותר סמכות?
בארי, מכון שלום הרטמן
ח'–י"ב

נפגשים עם חוק חינוך ממלכתי בחדר המורים והמורות

צוותי חינוך והוראה

הקדמה

רגע לפני שנכנס לכיתות וננהל שיח ערכי-פוליטי עם התלמידים והתלמידות, אנחנו מזמינים אתכם ואתכן לבירור והעמקה בחוק הכתוב שמהווה תשתית לעשייתכם החינוכית, חוק חינוך ממלכתי. כדי לחזק את מעמדו של החינוך הממלכתי ויכולתו לעסוק בסוגיות הליבה שמלוות בימים אלה את החברה הישראלית, המפתח טמון בכם, צוותי ההוראה והחינוך, המורים והמורות. מטרת מערך זה להיות לכם לעזר בניהול שיח בתוך קהילת המורים והמורות, לאפשר שיח עמוק ומקרב אודות ערכי בית הספר לאור ערכי המדינה.

מהלך השיעור

חלק א':

סעיף 2(א) בחוק חינוך ממלכתי פורט את מטרות החינוך הממלכתי (מצורף כנספח). סעיף זה מהווה המצפן הערכי עליו אמורים להסתמך המחנכים והמחנכות בעשייתם. כיוון שתחת זרם החינוך הממלכתי התכנסו אוכלוסיות שונות ומגוונות מבחינה אידאולוגית, חברתית או פוליטית ברבות השנים העיסוק בערכים וזהות מובחנת נדחק הצידה ובמקומו נכנסה "הניטרליות".

מתי בפעם האחרונה קראתם את מטרות החינוך הממלכתי? זה מה שנעשה עכשיו.

1. נדפיס בעבור כל מורה עותק של מטרות החינוך הממלכתי
2. כל מורה תקבל ארבעה צבעים שונים בעזרתם תסמן על גוף הטקסט את ארבעת הערכים הבאים:

מאיזה ערך אתה מופתע?	אדום
איזה ערך לא מטופח כיום במערכת החינוך?	כחול
איזה ערך את מרגישה שאת מטפחת אצלך בכיתה?	ירוק
איזה ערך הכי רחוק ממך? למה בכל זאת חשוב שהוא כתוב בחוק?	סגול

3. נשתף בתוצרים.

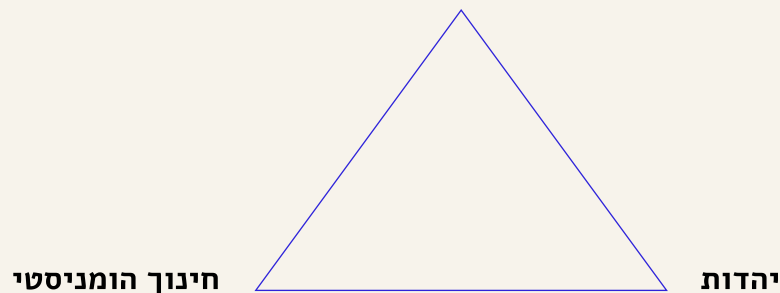
- ניתן לחלק את הלוח לארבע ולכתוב את התשובות או לשתף בעל פה.
- מה הפתיע אתכם בתשובות השונות?
 - איזה ערך הכי מטופח בבית הספר שלנו?
 - מה הערך הכי רחוק מרוח בית הספר שלנו?
 - האם יש ערך שחשוב לנו אבל לא מספיק מוחזק ברמה היומיומית?

חלק ב':

נעמיק במטרה השניה בסעיף 2(א):

להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;

דמוקרטיה ליברלית

לכל קודקוד במשולש צירפנו טקסט, ניתן להשתמש בטקסטים האלו, לבחור אחרים, או לדבר על הכותרות בלי שימוש בעזרים.

חינוך לדמוקרטיה ליברלית:

”ישנן מעלות מסוימות המייחדות את הדמוקרטיה הליברלית, את עקרונותיו הבסיסיים של המשטר הליברלי ואת התפקיד הפוליטי שממלאים בו האזרחים:

1. רוח ציבורית, הכוללת את היכולת להעריך את ביצועיהם של בעלי התפקידים ואת הנכונות לקחת חלק

בדיון הציבורי

2. חוש צדק והיכולת להבחין בזכויותיהם של אחרים, לכבדן ולמתן את התביעות האישיות בהתאם

3. אדיבות וסובלנות

4. תחושה משותפת של סולידריות או נאמנות.

(ויל קימליקה)

חינוך הומניסטי:

"הערך של כבוד האדם הוא לב ליבו של המוסר ההומניסטי ושל המשטר הדמוקרטי – הוא מציין את המחויבות לשמירת צלם האנוש של בני האדם כיצורים אוטונומיים, תבוניים, רגשיים, ערכיים, יצירתיים וייחודיים; וברמת המיקרו, הוא משמש כאבן פינה ערכית במאבק נגד אלימות, דיכוי, דורסנות והשפלה ולמען טיפוח יחסים בין אישיים של הגינות והתחשבות, דרך ארץ, כבוד הדדי, קבלת השונה, ריסון עצמי וסובלנות" (נמרוד אלוני).

חינוך ליהדות:

"ומה בדיוק הופך אותך ליהודי? שאלה שאין כמעט א.נשים ליברלים, חילוניים, חופשיים שלא נשאלו. השאלה הזאת מעידה על עיוות מחשבתי ורגשי עמוק ועל כך שקבוצות מסוימות הצליחו לקחת "בעלות" על היהדות. אבל על יהדות אין בעלות. היהדות היא שורש רגשי ותרבותי שלאורך ההיסטוריה יצאו ממנו עצים וענפים רבים שהשפיעו על האנושות. שהרי מה המשותף למשה רבנו, הרצל, הרמב"ם, רבי יהודה הלוי, פרויד, איינשטיין, לאונרד כהן (אפשר לעשות עוד ועוד רשימות כאלה)? כולם ינקו מהיהדות, התכתבו איתה ובאמצעות המחשבה והרוח השפיעו ושינו את חייהם של מאות מיליוני אנשים. יהודים ולא יהודים" (נועם מנלה).

המשגה:

הטקסט הראשון מסייע לנו להגדיר מהו "האזרח הטוב" ומהו המצפן אליו אנו מכבדים בעשייתנו החינוכית. הטקסט השני עוסק בתוכן האתי, המוסרי, של תפקיד החינוך, המגדיר מהו מבחינתנו "האדם הטוב" וה"בוגר הרצוי".

הטקסט השלישי שואל אותנו, מה הקשר של אלו ליהדות? מה תפקידה ומה ייחודה בחינוך הממלכתי?

שיתוף אודות התחושות והתובנות ביחס לטקסטים

• הסבירו את הקשר בין צלעות המשולש?

• מה ואיך ממערכת היחסים הזו אנחנו צריכים ויכולים להביא לכיתה?

ניתן לסכם בשיתוף לקראת פתיחת שנת הלימודים –

מה תפקידנו בעת הזו, של משבר חברתי-פוליטי עמוק בחברה הישראלית?

מה בכוחנו כדי לסייע בשמירה על האיזון והחזקת המתח שבין יהודית לדמוקרטיה?

נספח: מטרות החינוך הממלכתי

2 (א) מטרות החינוך הממלכתי הן:

- (1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;
- (2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;
- (3) ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;
- (4) ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם;
- (5) לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כשרונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכל למיצוי מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;
- (6) לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי;
- (7) לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;
- (8) להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;
- (9) לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתירה לצדק חברתי במדינת ישראל;
- (10) לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;
- (11) להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסיה הערבית ושל קבוצות אוכלוסיה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל.
- (12) לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים.
- (13) לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014.

דווקא עכשיו –

לימוד יסודות החירות, הצדק והשלום

לאור חזונם של נביאי ישראל, ולאור המציאות הישראלית בעת הזו

כתות ח' – י"ב

מבוא

מדינת ישראל והחברה הישראלית סוערות מאד בחודשים האחרונים. מגמות עומק, הרוחות בחברה מזה עשורים, מתגברות ומרחיקות בין מגזרים וקבוצות שונות בחברה. **מציאות זו מעמידה את המחנך/ת מול מגוון אתגרים, ביניהם, אתגר ניהול שיח, המאפשר לתפיסות שונות להישמע, תוך שמירה על גבולות השיח, ועל רקמת החיים הכיתתית.**

בשבח המחלוקת

המחלוקת הינה אבן יסוד בתרבות היהודית, ומהווה הן ערך והן כלי פדגוגי. ברובד הערכי – תרבות של מחלוקת מבוססת על ההנחה שסוגיות בעלות מטען ומשמעות הן גם סוגיות בהן תהיה אי הסכמה. המחלוקת מחייבת יניקה ממקור משותף, קשב עמוק ומדויק לעמדת האדם השני, שאילת שאלות, ונכונות להמשיך ללמוד יחד עם מי שמאתגרים/ות ושונים/ות ממני, כבסיס לפיתוח והרחבת התרבות המשותפת. ברובד הפדגוגי – המחלוקת מהווה הזדמנות ללמוד זה מזו באופן משמעותי, מכבד וסבלני, וללמוד כיצד להגיע להסכמות או לחיות יחד ללא הסכמה.

במסגרת השיעור המוצע להלן, אנו מציעות לחזור אל היסודות המכוננים את חיינו המשותפים, כפי שנוסחו בשורה אחת במגילת העצמאות: "מדינת ישראל תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאים ישראל". בשורה זו מגולמת הבחירה במדינה יהודית ודמוקרטית כשני צדדים הקשורים, ותלויים זה בזה. במסגרת השיעור נבקש להציב בסיס ערכי (להבדיל מבסיס חוקי או הסדרי) לעיצוב חזון רצוי למדינת ישראל.

התנסות בחשיבה על תשתית ערכית וחזון משותף לעתיד, נועדה לענות על שלוש מטרות:

1. התנסות בתרבות של מחלוקת, וחיזוק מיומנויות של ניהול מחלוקת.

1. היכרות עם פרשנויות מגוונות ושונות לערכים המכוננים את מדינת ישראל, ביניהם חירות, צדק ושלום, ועידוד מאבק על סוגיות משמעותיות לעיצוב המדינה והחברה מתוך עמדה תוכנית-ערכית מעמיקה ומנומקת.

2. ניסיון לייצר תשתית ערכית ורעיונית שתהווה בסיס לחזון עתידי משותף ורחב ביחס למדינת ישראל במדינה יהודית ודמוקרטית, שבסיסיו בערכי מגילת העצמאות.

הצלחה רבה!

מהלך השיעור

א. פתיחה

1. נכתוב על הלוח:

"מדינת ישראל תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל"
(מגילת העצמאות)

• נבקש מהתלמידות/ים להסביר במילים שלהם/ן את משמעות המשפט.

• נשאל:

– מה היחס בין החירות, הצדק והשלום?

– מה תורמת ההתייחסות לחזון הנביאים בתוך ההצהרה הערכית על חירות, צדק ושלום?

מדוע היא חשובה?

– באיזה אופן מילים שנכתבו לפני כל כך הרבה זמן יכולות להיות עדיין רלוונטיות לנו היום? מדוע?

2. נכתוב על הלוח:

"עם שאינו יודע את עברו, ההווה שלו דל – ועתידו לוט בערפל"

(יגאל אלון)

• נשאל:

– מדוע העבר חשוב כאשר בונים/ות חזון לעתיד?

– כיצד דברי אלון יכולים להתחבר לשורה מתוך מגילת העצמאות?

• נאמר:

השנה האחרונה היתה שנה סוערת. ריבוי מאבקים וויכוחים, שחלקם נובעים מפרשנויות שונות לסוגיות המעסיקות את מדינת ישראל והחברה הישראלית **בהווה** (מומלץ לתת דוגמאות המוכרות לתלמידים/ות), חלקם נובעים מפרשנויות שונות לסוגיות שהעסיקו את מדינת ישראל והחברה הישראלית **בעבר**, ורובן עוסקות בסוגיות שיעצבו את **עתידנו** המשותף במדינה ובחברה.

במסגרת השיעור נתנסה בלמידת פרשנויות שונות לחזון הנביאים שעל בסיסו ביקשו כותבי המגילה לכונן את מדינת ישראל. העמקה בפרשנויות לערכי מגילת העצמאות משמעותית מאחר וערכים אלו (חירות, צדק ושלום), ו/או אופן מימושם, נמצאים בלב מחלוקות וסוגיות ליבה המעסיקות את המדינה והחברה בישראל.

עם סיום העבודה הקבוצתית אבקש מחלקכם/ן להציג עמדה שנאמרה בקבוצה ושונה מעמדותיכם/ן. כך נתנסה בהבעת דעה, ובפרט בהבעת מנוגדת לזו של האחרים, וכיצד אנו, כפרטים וככיתה, יכולים/ות ומסוגלים/ות לעסוק בסוגיות חשובות ורגישות, תוך הקשבה ואמפתיה לעמדת האחר/ת, לצד הקפדה על סימון גבולות השיח.

ב. למידה בחברותא

3. נחלק את הכיתה לחברותות (2-4 תלמידים/ות בחברותא). כל חברותא תקבל דף מקורות העוסק באחד משלושת המושגים – חירות, צדק ושלום (נספח א'). ננחה את התלמידות/ים לקרוא את המקורות בעיון, לשוחח ביניהם/ן, ולענות על השאלות המצורפות.

4. לאחר סיום הלימוד בחברותות, נבקש ממספר תלמידים/ות להציג את עיקרי הדיון הקבוצתי במליאה.

ניתן להיעזר בשאלות הבאות:

- מה משמעות הערך שקיבלתם בעיניכם/ן? כיצד הגדרתם/ן אותו?
- ספרו על רעיון או ציטוט שהתחברתם/ן אליו במיוחד? מה לקחתם/ן ממנו?
- ספרו על רעיון או ציטוט שהפתיע, עורר אי נוחות או הכעיס אתכם/ן? מדוע?
- בהקשר לערך הנלמד, כיצד תרצו לראותו מתבטא יותר בחיי היומיום בחברה ובמדינה שלנו? כיצד?
- אילו פעולות ביכולתנו לעשות 'מחר בבוקר' כדי לקדם זאת?

ג. סיכום השיעור – הצעת 'חזון נביאים ונביאות' מעודכן לתקופתנו

5. נאמר: נתנסה בהצעת 'חזון נביאים ונביאות' מעודכן לתקופתנו.

- נכתוב במסמך כיתתי משותף / לוח / פלקט גדול: "חזון הנביאות והנביאים של כיתה... למדינת ישראל שנת..." המציע התייחסות לעשר השנים הבאות.
- נאסוף ונכתוב, מתוך תוצרי הלמידה בחברותות, ערכים מובילים, ציטוטים של הוגי/ות דעות, והצעות של תלמידים/ות.

שאלות עזר לכתיבת החזון

- כיצד היינו רוצים/ות לראות את מדינת ישראל בעוד עשר שנים מהיום?
- מה נאחל למדינה ולחברה הישראלית?
- מה הייתם/ן לוקחים/ות מהמגילה המקורית לחזון שלכם/ן?

6. דיון מסכם

- באילו נושאים וסוגיות ערכיות להערכתכם/ן יהיה הכי קשה לבסס הסכמה חברתית רחבה? מדוע?
- מדוע יכול להיות חשוב להתעקש על חיפוש וניסוח הבסיסים המשותפים שלנו כחברה, למרות שמדובר על משימה מורכבת מאוד?
- נסו לחשוב על שני נושאים/ערכים שלדעתכם/ן ניתן יהיה לבסס הסכמה חברתית רחבה יחסית. הסבירו את הבחירה.
- באיזה אופן צדק, חירות ושלום עונים להגדרה הזו לדעתכם/ן?

”יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל”

(מגילת העצמאות)

הרב קוק | מאמרי הראי"ה, חירותנו

יש בן חורין שרוחו רוח של עבד, ויש עבד שרוחו מלאה חירות;
הנאמן לעצמיותו - בן חורין הוא,
ומי שכל חייו הם רק במה שטוב ויפה בעיני אחרים - הוא עבד.

רחל אליאור | עיר צדק ומשמעותה למורשת ישראל:
לתולדות העיר מימי קין ועד ימינו

[...] עיר הצדק [ירושלים]... היא עיר ההזדמנות הנפלאה מאין
כמוה ליישם את הכלל המקודש שקבע הוגה הדעות, ג'ון רולס,
מחבר 'התיאוריה של הצדק', שעל פיו: "לכל אדם תהיה זכות
שווה לחירות הנרחבת ביותר העולה בקנה אחד עם חירות
דומה לאחרים." [...]

על יושבי 'עיר הצדק' לקחת חלק ראשון במעלה ב'תיקון עולם'
או בבניית קהילות של חסד, אחווה, שלום ורעות, הזדהות,
אחריות ונדיבות, שיש בהן חיפוש מתמיד אחר המשותף
האנושי בונה האמון, מעבר להבדלים דתיים ותרבותיים...
שכולם בו שווים בזכויותיהם ובחובותיהם בחיי העיר. [...]
יש לשוב ולשנן את האמרה שנזכרה לעיל וליישמה בכל המרחב
העירוני... ולזכור את דבריו של פטריק דאגלס, העבד השחור
הראשון שלמד לקרוא ולכתוב ופתח במאבק על החירות:
"לזכות אין מין ולאמת אין צבע."

(בתוך: במעגלי צדק, עורכת: ח' גולדנברג, שבט תשע"ג, ינואר 2013)

לפניכם טקסטים ותמונות בנושא "חירות".
קראו, סמנו ודונו ביניכם.

לפני הקריאה:

נסו להגדיר מהי 'חירות' בעיניכם? מה מאפיין
מצב של חירות בין אדם לעצמו? בתוך כיתה?
ביחס לעם היהודי? למדינה ולחברה?

לאחר הקריאה:

1. לאילו מקורות/משפטים אתם מתחברים?
סמנו.

2. איזה רעיון מתוך המקורות שלמדתם כאן
הייתם רוצים לראות במדינה שלנו מבחינת
החזון ל'חירות'? איך הייתם רוצים שזו
תתבטא ביומיום שלנו?

3. האם עולה מהדף משהו שממש לא מדבר
אליכם? משהו שמעורר אי נוחות? מה?
מדוע?

4. בחרו מקור אחד או שניים שלמדתם בדף
והסבירו מה הוא תורם להבנת המשמעות
של ערך החירות.

5. אילו פעולות ביכולתנו לעשות כדי לקדם
את מימוש ערכי החירות 'מחר בבוקר'?

התקווה | נפתלי הרץ אימבר

כל עוד בלֵבב פְּנִימָה
נֶפֶשׁ יְהוּדֵי הוֹמְיָה,
וּלְפָאֲתֵי מִזְרַח, קְדִימָה,
עֵין לְצִיּוֹן צוֹפְיָה,

עוד לא אֶבְדָּה תְּקוּנָתָהּ,
הַתְּקוּהָ בֵּת שְׁנוֹת אֲלֵפִים,
לְהִיּוֹת עִם חֶפְשִׁי בְּאַרְצָנוּ,
אֶרֶץ צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם.

גולדה מאיר בהפגנה למען אסירי ציון
ארכיון דן הדני, האוסף הלאומי לתצלומים על שם משפחת פריצקר, הספרייה הלאומית

**"יסודות החירות, הצדק והשלום
לאור חזונם של נביאי ישראל"**

(מנילת העצמאות)

הרב יונתן זקס | רדיקלית אז, רדיקלית עכשיו

החירות, גרס משה, אינה מושגת בשדה הקרב, אף לא בזירה הפוליטית, אלא דווקא בדמיון האנושי ובכוח הרצון. לצורך הגנה על הארץ, אתה נזקק לצבא. ואילו כדי להגן על החופש, דרוש חינוך. אתה זקוק למשפחות ולבתי ספר כדי להבטיח שהאידיאלים שלך יועברו לדור הבא, ולעולם לא ילכו לאיבוד, לא ייזנחו מתוך ייאוש ולא יטושטשו.

בתי ספר הם מצודותיה של החירות. גיבוריה הם מורים, ובעצמותיה בוערת תשוקה להשכלה ולחיי רוח. משה רבנו הבין שעם אינו זוכה בחיי נצח באמצעות בניית מקדשים או מוזוליאום אלא בחקיקת ערכיו בלבות ילדינו, ואלה בלבות ילדיהם, וכן הלאה עד קץ הימים.

טוני מוריסון | זכרון במקום נקמה

זה סימפטום של כל המאבקים החברתיים: אתה נלחם, מנצח, ואז מה...? מה שחייבים לעשות אחרי שמנצחים זה לעזור למישהו אחר. זו המשמעות של חופש. אתה זוכה בחופש כדי לדאוג לחופש של אחרים. קל להתעניין רק בכוח, בעושר, בעמדה, ברכוש, אבל החוכמה היא להישאר בן אנוש למרות הפיתויים לתמוך באלה שבאים אחרך.

(מתוך ראיון לשירי לב-ארי, הארץ 2004)

עמוס ט', יג-טו

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נָאִם ה'... וְשָׁבְתִי [החזרת], אֶת שָׁבוֹת [הגולים, השבויים] עִמִּי יִשְׂרָאֵל, וּבְנֵי עָרִים נְשָׁמוֹת [שוממות] וְיִשְׁבּוּ, וְנָטְעוּ כֶרְמִים וְשָׂתוּ אֶת יַיִנָם, וְעָשׂוּ גִנּוֹת, וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָהֶם. וְנָטְעֵתִים, עַל אֲדָמְתֶם, וְלֹא יִנְתְּשׁוּ עוֹד, מֵעַל אֲדָמְתֶם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם...

צילום: שחר עזרן

מתוך ההצהרה הפותחת למגילת הזכויות של האו"ם
כל בני אנוש נולדו בני חורין ושווים בכבוד ובזכויות.

ד"ר אביעד הכהן | דיקן מכללת "שערי משפט"; מרצה בכיר למשפט עברי ומשפט חוקתי במכללה ובפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית

...באופן פרדוקסאלי, ועל אף "עול המצוות" המוטל על שכמו של "עבד ה'" [כינוי לאדם הדתי מקיים המצוות], הוא נתפס בהגות היהודית כבן חורין, בעוד האדם האוטונומי בן ימינו, הנראה כבן חורין מוחלט, נתפס כ"עבד עבדים", המשועבד למשפחתו ולפרנסתו ולעבודתו וליצריו. [...]

בעולמה של תורת ישראל, החירות אינה רק "חירות מ...", אלא גם ואולי בעיקר "חירות ל...", חירות שמשמעה **אחריות**, אחריות ל"אח" ול"אחר" הסובלים ונאנקים תחת עול השעבוד ואחריות לתיקון העולם כולו, לא רק לתיקון היחיד.

חירות האדם אינה מעניקה לו רק זכויות, אלא בעיקר חובות. זוהי תורת החירות הגדולה של תורת ישראל...
(פורסם באתר 'דעת', ובאתר היחידה למשפט עברי, משרד המשפטים)

"יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזנם של נביאי ישראל" (מגילת העצמאות)

צדק 1/2

נספח א'

חזנם של

נביאי ישראל ואנחנו -
בין חלום למציאות?

NoName_13/Pixabay

הצדק כעיור

תמיס, אלת הצדק במיתולוגיה היוונית, הייתה היועצת של זאוס לענייני החוק העליון והגורל, ונתפסה כמי שהציגה לאנושות את חוקי הצדק והמוסר.

בכל האיורים והפסלים שמציגים את דמותה כלוחמת צדק, היא מחזיקה מאזניים ביד אחת וחרב בשנייה, ועינייה מכוסות, כדי להדגיש את חשיבות השוויון בפני הצדק והחוק.

דברים ט"ז, יח-כ

שְׁפֹטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן-לָךְ בְּכָל-שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשֹׁפְטוֹ אֶת-הָעָם מִשְׁפָּט-צֶדֶק. לֹא-תִטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תִכִּיר פָּנִים וְלֹא-תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף...

צל | נדב לויתן

לכל אדם יש צל,
כשהוא עומד נגד השמש,
או מול אור חזק.

אבל לאדם הלבן
יש צל שחור
גם בחשיכה גמורה
צל שחור

צל שהולך בעקבותיו
לפעמים מלפניו
לפעמים מצדדיו

כשהלבן סועד בחופזה,
חטיף צהריים
עם שותפים לעבודה,
שוטף הצל את כליו.

צל שהולך בעקבותיו...

© כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם

לפניכם טקסטים ותמונות בנושא "צדק".
קראו, סמנו ודונו ביניכם.

לפני הקריאה:

נסו להגדיר מהו 'צדק' בעיניכם? מה מאפיין מצב של צדק בין אדם לחברו? בתוך כיתה? בחברה הישראלית? במדינה?

לאחר הקריאה:

❓ איזה רעיון של 'צדק' (או חוסר צדק) כל מקור מבטא?

❓ עם אילו מקורות/משפטים אתם מזדהים? סמנו.

❓ האם עולה מהדף רעיון שממש לא מדבר אליכם? משהו שמעורר בכם אי נוחות? מה? מדוע?

❓ בחרו מקור אחד או שניים שלמדתם בדף והסבירו מה הוא תורם להבנת המשמעות של ערך הצדק.

❓ איזה רעיון מתוך המקורות שלמדתם כאן הייתם רוצים לראות במדינה שלנו מבחינת החזון ל'צדק'? איך הייתם רוצים שיתבטא ביומיום שלנו?

❓ אילו פעולות ביכולתנו לעשות כדי לקדם את מימוש ערכי הצדק 'מחר בבוקר'?

”יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל”

(מגילת העצמות)

דוד בן גוריון | מהפכת הרוח

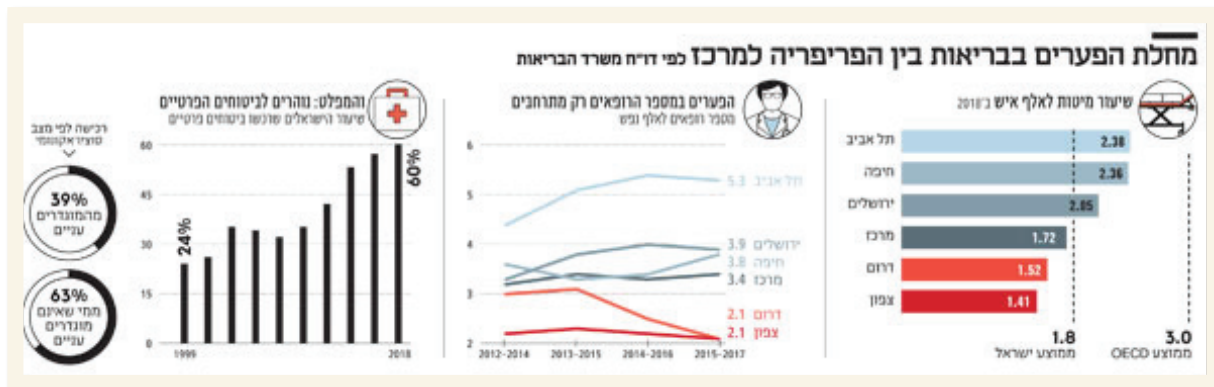
ההיסטוריה עסקה את עם ישראל מהרבה דברים. לא ירשנו ארץ גדולה ורחבה, לא היינו עם רב-מספר. לא ניתנה לנו עצמה מדינית. רק בימינו אלה... הגענו לראשית עצמאותנו בחלק מארצנו הקטנה. אולם דבר אחד העניקה לנו ההיסטוריה מראשית היותנו – כוח מוסרי גדול, שאולי אין דוגמתו בתולדות עמים אחרים. [...]

שמרנו על יחודנו ויעודנו הלאומי והמוסרי. ובאלה תיבחן מדינת-ישראל. היא תיבחן בדמות המוסרית שתשווה לאזרחיה, בערכים האנושיים שיקבעו את יחסיה הפנימיים והחיצוניים, בנאמנותה, הלכה למעשה, לצו העליון של היהדות: ”ואהבת לרעך כמוך” בשלוש מלים אלו נתגבשה התורה האנושית הנצחית של היהדות, וכל ספרות-המוסר שבעולם לא יכלה לומר יותר מאשר נאמר בשלוש מלים אלו. מדינת-ישראל תהיה ראויה לשמה רק אם משטרה החברתי והמשקי, המדיני והמשפטי, יהיה מיוסד על שלוש מלים נצחיות אלו.

(לעם ולצבא, י”ד בטבת תש”ט – 15.1.1949)

אתר כלכליסט | פברואר 2020

עם פער של 50% בשיעור הרופאים לנפש, הפריפריה מתרחקת מהמרכז דו”ח אי השוויון של משרד הבריאות חושף שהפער בין שיעור הרופאים בתל אביב לבין הפריפריה הולך ומתרחב. גם בשיעור המיטות - הדרום והצפון הרחק מאחור. המפלט של האזרחים: זינוק ברכישת ביטוחים פרטיים.

זאב ז'בוטינסקי | הגאולה הסוציאלית

אני מצייר לעצמי, שהדבר, שאנו מכנים אותו בשם 'הצרכים האלמנטריים' של אדם רגיל – אותו הדבר, שהיום הוא צריך להילחם עליו ולבקש פרנסה ולהרעיש עולמות, כשאנו מוצא פרנסה זו – כולל חמישה דברים: אוכל, דירה, בגדים, האפשרות לחנך את הילדים והאפשרות להתרפא במקרה של מחלה. בעברית אפשר לסמן דבר זה בקיצור: מזון-מעון-מלבוש-מורה[השכלה]-מרפא, חמש פעמים מ'. ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג ידוע על מינימום מספיק. וחובתה של המדינה, על פי "תרופתי", צריכה להיות: כל אדם, שמודיע, שהוא דורש את "חמש הממים", צריך לקבל אותן.

(כתבים, רשימות, עמ' 293–302. הוצאת עמיחי, תל אביב)

הרב יצחק ייץ גרינברג | מתוך אתר מכון הדר

התורה והמסורת היהודית מעודדות העדפה מתקנת או מתן זכויות יתר בהתאם לרמת ההזדקקות... האם אין סוף ליחס המיוחד שמקבלים העניים? דווקא יש. אם השופט שוקל לזכות מאשמה אדם רק משום שהוא עני, או להטות את הדין לטובת אישה רק בגלל שהיא התובעת, התנהגות כזו נחשבת לעיוות הדין.

ויש גבול נוסף. התורה מתנגדת לכל מערכת אידיאולוגית שיש בה הטייה אוטומטית לטובת פשוטי העם, העניים או הפועלים, ולרעת בעלי אמצעים. התורה מורה לנו: "וְיָדַל לֹא תִהְיֶה [תְּפִלָּה לְטוֹבוֹתָן] בְּרִיבוֹ" (שמות כ"ג, ג). למרות שהתורה תומכת בהתחשבות ובתמיכה בעניים, מערכת שכבר אינה שופטת את ההתנהגות עצמה ומכריעה אוטומטית לטובת העניים היא מערכת שהתפרקה. כזו שמונעת צדק מאוכלוסיה שלמה... בסופו של דבר, גם המועדפים ייפגעו, אך כבר לא תישאר מערכת משפטית שתכריע.

”יסודות החירות, הצדק והשלום” לאור חזונם של נביאי ישראל”

(מגילת העצמאות)

מתוך **נבואת אחרית הימים** | נבואת אחרית הימים. הפסוקים מישעיה נכתבו על קיר האר”ם.

וְכָתְתוּ חֲרֻבוֹתֵם לְאֹתִים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת.
לֹא יִשָּׂא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה
(ישעיה ב', ד)

וַיִּשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ וְאֵין מִחְרִיד
(מיכה ד', ד)

נזיר מגילי | מתוך ראיון לעמיר פריימן

אתה תשמע אצלנו, אצל הערבים הישראלים, המון שיגידו שלא איכפת להם שישראל תפסיק להתקיים, אבל מי שאומר את זה הוא שקרן, הוא אומר את זה כדי לרצות את הקיצוניים, הפנאטים, ושאר כוחות החושך בקרב האומה הערבית. אני לא חושב שיש כמעט ערבים ישראלים שרוצים בחיסולה של מדינת ישראל. רובם הגדול רוצה שהיא תתקיים ותישאר חזקה, כדי שלא יצטרכו להיות חלק ממדינה אחרת... אני רוצה שיהיה ברור – אני מאד ביקורתי כלפי ישראל, והיא רחוקה מלהיות המדינה האידיאלית בעיני. להפך, אני רואה בה הרבה טעויות, ויש המון דברים במדינת ישראל שאני לא מוכן לקבל. אבל יש בה הרבה דברים טובים, וכמו שאני גאה להיות ערבי-פלסטינאי אני גם גאה להיות ישראלי... בשבילי, שום דבר לא עולה על הערך של האדם – לא הערביות, לא הפלסטינאיות ולא הישראליות. ערך האדם הוא בעיני מעל לכול, ואני רוצה להגיע לכך אצל כולם.

עיקר השלום | רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן)

עיקר השלום הוא לחבר שני הפכים. ואל תיבהל אם אתה רואה איש אחד שהוא בהיפוך גמור מדעתך ונדמה לך שאי אפשר בשום אופן להחזיק בשלום עמו. וכן כשאתה רואה שני אנשים שהם שני הפכים ממש, אל תאמר שאי אפשר לעשות שלום ביניהם, אדרבא, [להפך], זהו עיקר שלמות השלום, להשתדל שיהיה שלום בין שני הפכים.

זהרה לביטוב | 1927-1948, לוחמת בפלמ"ח והטייסת הראשונה בחיל האוויר הישראלי

במלחמת העצמאות הגענו למצב של חוסר ברירה. אין דרך אחרת. עכשיו מוכרחים להמשיך להלחם, כי וְתוֹר כֹּל שֶׁהוּא וְכַנִּיעָה כֹּל שֶׁהִיא פְרוּשִׁים: חֶסֶל סֶדֶר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מאוחר יותר אמרה:

שונאת אני את האידיאל שבמלחמה, שבהֶרָג. שונאת אני את השנאה העיוורת האומרת: "הרוג, וכל המרבה הרי זה משובח". לצערי, זוהי הרוח הנושבת אלי מתוך העתונות שלנו; מתוך הספרות היומיומית, בירחונים, מתוך הבדיחות והאמרות של ילדי הארץ. לאיזה אפיקים תלך כל השנאה העיוורת הזו...?

לפניכם טקסטים ותמונות בנושא **”שלום”**.
קראו, סמנו ודונו ביניכם.

לפני הקריאה:

נסו להגדיר מהו 'שלום' בעיניכם? מה מאפיין מצב של שלום בין אדם לעצמו? בתוך כיתה? בחברה הישראלית? כמדינה?

לאחר הקריאה:

❓ עם אילו מקורות/משפטים אתם מזדהים? סמנו.

❓ האם עולה מהדף רעיון שאתם לא מסכימים איתו? שמעורר בכם אי נוחות? מה? מדוע?

❓ בחרו מקור אחד או שניים שלמדתם בדף והסבירו מה הוא תורם להבנת המשמעות של ערך השלום.

❓ איזה רעיון מתוך המקורות שלמדתם כאן הייתם רוצים לראות במדינה שלנו מבחינת החזון ל'שלום'? איך הייתם רוצים שיתבטא ביומיום שלנו?

❓ אילו פעולות ביכולתנו לעשות כדי לקדם את מימוש ערכי השלום 'מחר בבוקר'?

**"יסודות החירות, הצדק והשלום"
לאור חזונם של נביאי ישראל"**

(מגילת העצמאות)

החרב והקן | אסתר ראב זית,
"המשוררת הצברית הראשונה"

1981-1894

מדרש רבה במדבר | פרשה כ"א, פסקה א

אמר הקדוש ברוך הוא... הנני נתן לו את בריתי שלום... שאין העולם מתנהג אלא בשלום, והתורה כלה שלום, שנאמר (משלי ג, יז): דרכיך ירכי נעם וכל נתיבותיה שלום. ואם בא אדם מן הדרך שואליו לו [אותו ל] שלום, וכן... התפלה חותמין [מסיימים] בשלום, בברכת כהנים חותמין בשלום. אמר רבי שמעון בן חלפתא אין כלי מחזיק ברכה אלא שלום, שנאמר (תהלים כ"ט, יא): ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

שרה (שוריקה) ברוורמן-שפכנר | מצנחניות היישוב, מהלוחמות הראשונות ששירתו בפלמ"ח וממקימות חיל הנשים בצה"ל

בכל המלחמות ניצחנו - שום מלחמה לא הביאה לפתרון בינינו לבין הפלסטינים... אני אומרת בפגישותיי הרבות במילואים, יש לנו טונות של גבורה... אבל חסרים לנו גרמים של אומץ לב להביא את השלום.

(מתוך ראיון לאילנה דיין בגלי צה"ל, 2013)

אנו חיים מול חודה של מחט על עברי פי פחת; בגבול התהום - אנו שותלים גנים, יולדים ילדים, קוטפים הפרי; בידינו חרב ובליבנו - עלה זית, הדוקי שן אנו לוחמים, כל השדות מחכים, כל הקינים מלאים אפרוחים - וחרב תלויה מעל.

נאום קבלת פרס נובל לשלום | מנחם בגין, 1978

גירותי ורבותי, אני בא מארץ ישראל, ארץ ציון וירושלים, ואני ניצב כאן בענווה ובגאווה, כבן העם היהודי, וכאחד מבני דור השואה והגאולה. העם היהודי העתיק העניק לעולם את חזון השלום הנצחי, חזון פירוק הנשק הכללי, ביטול לימוד המלחמה ועשייתה. שני נביאים. ישעיהו בן-אמוץ ומיכה המורשת... העניקו לאומות העולם את החזון הבא, שאותו הביעו במונחים זהים: **"וְכָתְבוּ חֶרְבוֹתָם לְאֵתִים וְחַנְיֹתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֹרוֹת. לֹא יִשָּׂא גוֹי אֶל גּוֹי חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה"**.

... אין אנו שואלים את עצמנו אם החזון הזה יתגשם ויהפוך למציאות, אלא מתי. אנו זוכרים את העבר - אפילו במאה הזאת - ואנו יודעים. אנו מתבוננים סביבנו - ואנו רואים. מיליוני בני אדם מכל האומות מצוידים בכלי נשק. טילים בין-יבשתיים הטמונים במעבה האדמה או על קרקע האוקיינוסים, מסוגלים להשמיד את המין האנושי ואת כל אשר הקים ובנה. דווקא בתקופתנו, ולא בזמנו של אלפרד נובל, רכש המין האנושי את היכולת להשמיד את עצמו ולהחזיר את כדור הארץ לתוהו ובוהו. בנסיבות אלו, האם יכולים אנו, והאם צריכים אנו לקיים את אמונתנו בשלום הנצחי, שיבוא ביום מן הימים על המין האנושי? כן, אנו צריכים ויכולים.

... השלום הוא יפי החיים. הוא זריחת השמש. הוא חיוכו של ילד, אהבתה של אם, חדותו של אב, היחד של משפחה. הוא קידומו של האדם, נצחוננו של העניין הצודק, התגברותה של האמת. השלום הוא כל אלה והרבה יותר מזה...

יהודה עמיחי

המשורר יהודה עמיחי הביע את כאבו על המלחמות הרבות בעולם בקטע משירו "מעין אחרית הימים":

וְכָתְבוּ חֶרֶב לְמַזְמֶרָה וּמַזְמֶרָה לְחֶרֶב
וְחֹזֵר חֲלִילָה וְשׁוֹב בְּלִי הָרֶף.

מאוחר יותר, בשירו "תוספת לחזון השלום" כתב:

לֹא לְהַפְסִיק אַחַר כְּתוֹת הַחֶרְבוֹת
לְאֵתִים, לֹא לְהַפְסִיק! לְהַמְשִׁיךְ לְכַתֵּת
וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶם כְּלֵי נְגִינָה.
מִי שִׁירְצָה לַעֲשׂוֹת שׁוֹב מִלְחָמָה
יִצְטָרֵף לְחֹזֵר דֶּרֶךְ כְּלֵי הָעֲבוּדָה.

השלום

כותבים חזון

כתות ח' - י"ב

רציונל

התקופה האחרונה חושפת את השסעים, הקיטוב והמרחק בין הקבוצות השונות בחברה הישראלית. במערך זה מתקיים ניסיון ליצור חזון משותף המורכב מהעושר והמגוון האנושיים הקיימים בכל כיתה. הסדנה מבררת את משמעות המושג חזון ומעוררת דיון לגבי תמונת העתיד הרצויה של החברה בישראל. ומעודדת את המשתתפים לשאול את עצמם מהי האחריות שהם נושאים כלפי החברה והיכולת להשפיע עליה.

מטרות

- עיסוק מעמיק באופייה הרצוי של החברה הישראלית.
- הגברת המודעות של המשתתפים למעורבותם בחברה בה הם חיים.

עזרים

- שני בריסטולים (עם כיתוב)
- טושים
- דפי כתיבה (קלף)
- טקסט בן גוריון לחלוקה?

פתיחה

בשני קצוות שונים של החדר / מעגל יונחו שני בריסטולים, בקצה אחד יהיו בריסטול ועליו - "...אין זו אגדה". בקצה השני בריסטול ועליו - "מדינת ישראל תהא" לצד כל בריסטול יונחו טושים. המשתתפים יתבקשו לגשת למשפט שביניהם מוכר יותר. כאשר המשתתפים עומדים ליד הבריסטול בקשו מהם לקחת טוש ולכתוב השלמה אפשרית / רצויה מבחינתם למשפט. לאחר מכן בקשו מהם לזוז למשפט שהם מבינים יותר. בקשו מהמשתתפים להשלים שוב את המשפט כפי שהשלימו פעם קודמת. גם אם לא זזו ממקומם עליהם לנסח משפט נוסף. אז לזוז למשפט שהם יודעים מהיכן הוא לקוח. חזרו על משימת הכתיבה שוב. כעת בקשו מהמשתתפים להסביר מהיכן לקוח כל משפט.

הסבר קצר על המשפטים

אם תרצו אין זו אגדה- הוא משפט מתוך הספר "אלטנוילנד" שכתב בנימין זאב הרצל. פירוש שם הספר הוא- ארץ ישנה חדשה. זהו רומן דמיוני המתאר את החזון של הרצל למדינה שבדרך. אמירה זו מופיעה בפתיחת הספר. אך הרצל בוחר להתייחס אליה באחרית דבר בסיום בהמשך של "אבל אם לא תרצו, כל מה שסיפרתי לכם הוא אגדה, ויישאר אגדה." למעשה המשפט קורא לאקטיביות ולקיימת אחריות מקוראיו. "מדינת ישראל תהא"- הוא משפט הפותח את הפסקה ה-13 של מגילת העצמאות. הכרזת העצמאות נערכה ביום שישי, ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948 בתל אביב. בטקס הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת ישראל ונחתמה מגילת העצמאות. הפסקה ה-13 משקפת את אופייה החזוני של המדינה המתהווה ואת העקרונות להם מייחלים חותמי המגילה- ההנהגה. דיון קצר בהתבסס על השאלות הבאות: 1. מה המשפטים הללו מבטאים? מה זה חזון? למה צריך את זה? למי יש חזון? 2. האם רק למדינה יש חזון? לעיר? לבית הספר? לקבוצה לנו באופן אישי? 3. במה עוזר לנו החזון? ומה קורה אם אנחנו לא מגשימים אותו?

הגדרה מילונית:

1. רעיון או מחשבה לגבי העתיד הרצוי.
2. נבואה. "חזון העצמות היבשות."
3. חלום, התרחשות דמיונית.

כשאנו מדברים על חזון אנחנו מתייחסים דווקא להגדרה הראשונה של הגדרת הרצוי. מה הקריטריונים בו הוא נדרש לעמוד? בבואנו לנסח חזון עתידי במה אנו צריכים להתחשב? בבואנו להגדיר את הרצוי יש לנו הרבה היבטים לחשוב עליהם: רצוי בעיני מי? מה המשמעות עבור האחרים? את מי אנחנו מחשיבים ואת מי לא? מהם הנושאים המהותיים ביותר? באילו תחומים? כעת נתחלק ל-5 קבוצות וכל קבוצה תנסה להתמודד עם תהיות אלו ולנסח חזון (לפחות חלקי) לישראל 2048, שנת המאה של ישראל. נסו להתחשב בכל הנקודות בהן נגענו. נסו להגדיר לעצמכם האם החזון הוא רלוונטי ועד מתי לדעתכם יהיה כזה?

נתאסף חזרה ונאסוף התייחסויות מן הקבוצות האם הצליחו- באילו סוגיות בחרו להתמקד? במה התקשו? האם כבר יש חזון לחברה הישראלית? האם הוא אקטואלי ורלוונטי?

נקריא למשתתפים את דבריו של דוד בן גוריון:

ארץ ישראל תיבנה אך ורק בידי עם חרוץ, עשיר בחומר וברוח, אשר יבוא אליה מבחוץ בגזירת צורך היסטורי חיוני ליצור לעצמו מולדת, כשהוא מצויד במכשירי המדע והטכניקה המודרניים ומוכן בכל מחיר להפוך את השממה והחרבה לנווה פורח עמוס תנובה ועשיר תרבות ורב אוכלוסין.

מהו המסר המרכזי של דוד בן גוריון? האם אתם מסכימים איתו? האם הוא רלוונטי גם לימינו? כיצד מיישמים חזון? כיצד גוזרים משמעויות לעשייה? האם עתידו של חזון להתממש או להיות נשאף?

סיכום

סיום הסדנה מהווה סיום לכל יום העיון. נבקש מן המשתתפים לשתף בתובנה אחת אשר הם לוקחים איתם מהיום הזה. משהו שהתבהר להם/ התחדש עבורם, חיזק אותם היו רוצים לשנות וכו'.

עיון חותם:

”אל תקבלו מוסכמות קיימות, לא בחברה, ולא בתחומים אחרים. החברה צריכה לדעת להשתנות. חברה או מדינה שלא משתנה – מתנוונת. המציאות איננה מה שהיה לפני חמישים שנה. ואם יש משהו שצריך לייחד נוער – זו מרדנות נגד מוסכמות. לא מרדנות לשם מרדנות, אלא מרדנות לשם שינוי. קיימו את אשר ראוי לקיים, שנו את אשר ראוי לשנות, והרבה דברים דורשים שינוי.”

- יצחק רבין

אני והחברה הישראלית

כתות ו' - י"ב

מטרות:

1. העמקת ההיכרות עם קבוצות בחברה הישראלית.
2. מעבר מהסתכלות מחנאית להסתכלות משותפת.

רציונל:

בימים בהם המחנאות מחרבת כל חלקה טובה, ויש נטייה לייחס לאחר תכונות שליליות. חשיבות היחידה הזאת היא בהעמקת ההיכרות עם המגזרים האחרים, לימוד אודותם והסתכלות עליהם במבט ניטראלי ומפרגן. אופי היחידה מערב את התלמידים, את החוויות והדעות שלהם באופן מלא, וזו הדרך החינוכית הטובה ביותר ליצור שינוי.

אביזרים דרושים:

עיגולי קבוצות בחברה

חידון מגזרים

משך היחידה: 90 דקות

מהלך:

שלב א' – משחק פתיחה (10 דקות)

שלב ב' – ניתוח המשחק (15 דקות)

שלב ג' – עבודה עצמית (15 דקות)

[רצוי בשלב הזה לעשות הפסקה]

שלב ד' – שיתוף בעבודה (20 דקות)

שלב ה' – חידון מגזרים (15 דקות)

שלב ו' – דיון מסכם (15 דקות)

שלב ז' – סיכום (5 דקות)

שלב א' – משחק פתיחה

המורה יכתוב בגדול על הלוח – "החברה הישראלית", ויעמיד את הכיתה בשני טורים שווים מול הלוח, ויכריז על משחק של מירוץ שליחים.

המשחק יתנהל באופן הבא –

התלמיד הראשון בטור, הקרוב ללוח, ייקח טוש ומרגע ההזנקה הוא צריך לרוץ ללוח ולכתוב קבוצה אחת בחברה הישראלית, הוא מסיים לכתוב ומעביר את הטוש לבא אחריו, והולך לסוף הטור.

החוקים:

- אסור לכתוב את אותו המגזר פעמיים.
- כל תלמיד רושם מגזר אחר בתורו.
- אסור לזרוק את הטוש.

בסוף המשחק צפויים להופיע מגזרים רבים על הלוח, והם יהיו קרקע פורייה להמשך היחידה.

בנק מגזרים לעזור להם אם הם מתקשים בהתחלה – דתיים, חילונים, חרדים, ערבים, מושבניקים, קיבוצניקים, אוהדי ביתר, אוהדי הפועל, טבעוניים, מתנחלים, עולים מארה"ב, מרוסיה, מאתיופיה, דרוזים, בדואים, תלמידים, סטודנטים, להט"ב. כלומר, חשוב לפתוח את הגבולות לכמה שיותר מאפייני קבוצות.

שלב ב' – ניתוח המשחק

המורה יעבור על הקבוצות השונות הכתובות על הלוח וישאל את הכיתה, מי מהקבוצות האלו נמצאות כאן בחדר מבין התלמידים. הוא יסמן בעיגול את מי שהתלמידים מזכירים. המורה צריך לגרום לתלמידים להשתתף, ויוודא שכמה שיותר תלמידים מבטאים את הקשר שלהם לקבוצות הרשומות על הלוח.

יש כמה כמה שלבים לעבד את המשחק, אך חשוב לא להעביר אותם באופן רובוטי, אלא להתמקד לאור מה שעלה בכיתה, ולתת לתלמידים לדבר בכנות על התחושות שלהם:

א. איך היה לתלמידים לדבר על הקבוצות שהם משתייכים אליהן:

האם יש קבוצות שפחות נעים להשתייך אליהן מאשר לאחרות?

האם במרחבים אחרים, כמו במשפחה או בשכונה, היינו בקלות רבה יותר אומרים לאיזו קבוצה אנחנו שייכים?

למה לדעת התלמידים השייכות לקבוצה מסוימת יכולה להיות מאתגרת יותר משייכות לקבוצה אחרת?

ב. לדבר על הקבוצות שלא נמצאות בכיתה:

מה היחס שלכם לקבוצות שלא הוקפו?

האם פגשתם נציג מהם לאחרונה?

האם הם קרובים אלינו ובמקרה לא נמצאים פה, או שיש סיבה אחרת?

האם היה נכון לחיות באופן יותר מגוון בבית הספר?

האם המגזרים האחרים היו רוצים להיות חלק?

מטרת החלק הזה היא להציף את העובדה שיש הרבה קבוצות בחברה שאנחנו לא מספיק בקשר, איתם ושזה אולי מייצר לנו דעות קדומות לגביהן. בחלקים הבאים, אנחנו נבחן את הידע והיחס שלנו לקבוצות השונות.

שלב ג' – עבודה עצמית

נחלק לכל 3-4 תלמידים כרטיסייה עם קבוצה אחרת מהחברה הישראלית, וכל קבוצה של 3-4 תלמידים, יכולה להשתמש בפלאפון ולרשום על הקבוצה הזאת 4 פרטים מעניינים, ומתוכם – א. פרט אחד שמצא חן בעיניהם על הקבוצה. ב. פרט אחד שלא מצא חן בעיניהם. ג. פרט אחד שהפתיע אותם. ד. פרט אחד שאכזב אותם.

הם צריכים בסופו של דבר לכתוב על דף את ארבעת הפרטים האלו.

הקבוצות שיחולקו למשתתפים:

- המגזר הדתי-לאומי
- המגזר החרדי
- המגזר הערבי
- המגזר החילוני
- המגזר היהודי
- העדה האתיופית
- יוצאי/ות חבר העמים
- יוצאי/ות עדות המזרח
- יוצאי/ות אירופה
- קהילת הלהט"ב
- גרים/ות במרכז הארץ
- גרים/ות בפריפריה
- נשים
- גברים

שלב ד' – שיתוף בעבודה

בשלב הזה תשתף כל קבוצה קטנה, באחד מהפרטים שהם ירצו. המורה ינסה להבין איך הייתה המשימה עבורם, האם היא עוררה התנגדות ביחס לקבוצה שהם בדקו, האם היא יצרה הזדהות. השאלה המרכזית לכל הקבוצות היא:

האם המשחק הזה גרם ליותר קרבה או פחות קרבה ביחס לקבוצה איתה הם עבדו.
(שימו לב, שכל תשובה פה היא אפשרית, ואין תשובה נכונה יותר או נכונה פחות, אנחנו רוצים לשמוע באמת איך המפגש עם המידע השפיע על המשתתפים).

שלב ה' – חידון מגזרים + ידע

המנחה יעביר חידון (נספח מצורף) על בסיס הדף או על בסיס kahoot (תלוי באמצעים הטכנולוגיים). בשלב זה המטרה היא להעמיק את ההיכרות עם הקבוצות השונות בחברה הישראלית, ולכן יש להרחיב על כל תשובה במהלך החידון.

(שימו לב שהחידון בפורמט של kahoot כולל שאלות כלליות על החברה הישראלית ולא בהכרח על מגזר זה או אחר).

שלב ו' – דיון מסכם ועיבוד

לאחר חידון המגזרים נשאל את התלמידים, האם בעקבות החידון והחיפוש אחרי המידע שהם עשו, איך הם מרגישים בנוגע לחברה הישראלית, נחלק את השאלה הזאת לכמה שלבים:

שלב ראשון – האם הקשר שלכם למגזרים השונים התחזק?

שלב שני – בהנחה שכן, במה הוא התחזק? בהנחה שלא, אז האם זה טוב להכיר עוד פרטים שמרחיקים אותנו?

שלב שלישי – האם הידע, בין אם הוא מחזק את הקשר או מרחיק אותו, יוצר תחושת אחריות בנוגע לשאר המגזרים? מדוע? מה הכוח של ידע?

שלב ז' – סיכום

ביחידה זו סקרנו היחס שלנו למגזרים שונים, בין ברמת הקשר האישי ובין ברמת הידע. למדנו לראות את מי שאנחנו לא פוגשים ביומיום, לבחון אותם ולהעניק להם מקום ברצף החיים שלנו. זה צעד ראשון בהיכרות עם החברה הישראלית והגברת הידע שלנו אודותיה. אנחנו מאמינים כי באמצעות היכרות ושבירת סטראוטיפים, אנחנו מתחילים ליצור קרבה ותהליך של קירוב הלבבות והסתכלות על המגזרים השונים בעין טובה. זו אמנם רק התחלה, אבל התחלה מבטיחה לשינוי הפרדיגמה מההסתכלות המחנאית והמרחיקה, להסתכלות מקרבת.

נספח : חידון מגזרים

מה אחוז הלא יהודים במדינת ישראל?

1. 42.2
2. 5
3. 15.5
4. 25.5

תשובה ד'.

האוכלוסייה הלא יהודית במדינת ישראל כוללת ערבים שמהווים כ-22 אחוז מהאוכלוסייה הישראלית, הדרוזים שמהווים כאחוז וחצי ותושבים שאינם יהודים או ערבים, שרובם הם עולים מברית המועצות אשר קיבלו את אזרחותם מתוקף חוק השבות.

מי מהבאים אינו ערבי ישראלי?

1. תושב טירה.
2. **תושב רפיח.**
3. תושב אום אל פאחם.
4. תושב אבו גוש.

תשובה ב'.

ערבי ישראל הינם ערבים המתגוררים בשטח מדינת ישראל הריבונית, בגבולות שהיו בישראל לפני מלחמת הימים. תושבים ערבים המתגוררים מעבר לגבולות אלו, בשטחי יהודה שומרון וחבל עזה, אינם אזרחי מדינת ישראל, ולפיכך הם אינם נהנים מחירויות הפרט ומזכויות אזרחיות.

אחוז הגברים החרדים המתגייסים לצבא:

1. 0%
2. 5%
3. **10%**
4. 27%

תשובה ג'.

בצה"ל קיימת יחידת הנח"ל החרדי, המורכבת מבני ישיבות חרדיות, שמסיבה זו או אחרת העדיפו להתגייס מאשר ללמוד. חסידות קרלין למשל, אפילו מעודדת גיוסם של אברכים שאינם מתאימים לישיבה ממושכת בבית המדרש וללימודים קשים. (הנתון לקוח מתוך: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). בנוסף מתקיימים מסלולי שח"ר [שילוב חרדים] רבים: בחילות האוויר, הים, המודיעין, התקשוב ועוד. לשם השוואה, במגזר החילוני אחוז הגיוס עומד על למעלה מ-70 אחוז.

אחוז הגברים החרדים שעובדים:

1. 10%
2. 15%
3. **56%**
4. 80%

תשובה ג'.

חשוב לציין: האוכלוסייה החרדית מהווה כ-3% בלבד מכוח העבודה והתעסוקה בארץ, כשליש מאחוזם הכולל באוכלוסייה (9%). הסיבה לדבר היא שיעור ההשתתפות הנמוך של גברים חרדים במעגל העבודה לעומת נשים חרדיות, שרובן עובדות (75 אחוז).

מה אחוז תלמידי כיתות א במגזרים הבאים ביחס לכלל האוכלוסייה?

1. ממלכתי (חילוני) - 70, דתי - 10, חרדי - 8, ערבי - 12.
2. ממלכתי (חילוני) - 39, דתי - 12, חרדי - 9, ערבי - 40.
3. ממלכתי (חילוני) - 32, דתי - 20, חרדי - 36, ערבי - 12.
4. **ממלכתי (חילוני) - 38, דתי - 15, חרדי - 22, ערבי - 25.**

תשובה ד'.

בכיתות א' ישנה יחסית חלוקה שווה בין גודל השבטים בחברה הישראלית (דתי, חילוני, חרדי וערבי), והשוויון היחסי בכיתות א' משקף מגמות עתידיות שהחברה הישראלית עתידה להתמודד איתן. אם עד עכשיו הציבור החילוני היה רוב בולט, בשנים הקרובות נראה שהתמונה הולכת להשתנות ומגזרים קטנים יהיו בעלי נפח רב יותר.

מהו מספר הנשים בכנסת ה-24:

1. 58
2. **35**
3. 19
4. 8

תשובה ב'.

מספר הנשים בכנסת קטן מאחוזם באוכלוסייה. בעוד הנשים מהוות כ-50 אחוז מהאוכלוסייה, הייצוג שלהן בכנסת הוא רק של 30 אחוז. ישנן מפלגות אשר לא משבצות נשים ברשימה שלהן בהגדרה (יהדות התורה וש"ס), וישנן מפלגות אשר משריינות נשים באחוז מסוים כאחוז חובה.

שלושה סופרים משפיעים על רוח החילוניות הישראלית:

1. גרשום שלום, מרטין בובר, הרמן כהן.
2. חנוך דאום, אורי אורבך, ג'קי לוי.
3. א.ב. יהושע, עמוס עוז, דוד גרוסמן.
4. נעמי רגן, יהודית רותם, יוכי ברנדס.

תשובה ג'.

קטע מתוך העיתונות בזמן מלחמת לבנון השנייה: "הסופרים דוד גרוסמן, א.ב. יהושע ועמוס עוז, כינסו היום בשעות אחר הצהריים מסיבת עיתונאים בה הפצירו בראש הממשלה, אהוד אולמרט, ובדרגים המדיניים והביטחוניים הכפופים לו, לחתור להפסקת אש מיידית. זאת לאחר שבתחילת המלחמה, תמכו השלושה במוצהר במהלך צבאי." בנו של דויד גרוסמן, אורי, נפל מס' ימים אחרי אותה מסיבת עיתונאים, בקרב בלבנון. גרוסמן כתב בין השאר את הספר "מישהו לרוץ איתו", שעובד לסדרה ואת "שירת הסטיקר", שיר המבוצע ע"י הדג נחש.

איזה מאבק חברתי הובילה תנועת הפנתרים השחורים בישראל?

1. מאבק נגד גזענות כלפי אפרו אמריקאים.
2. מאבק נגד שחיתות של פוליטיקאים.
3. מאבק של תנועות בעלי חיים נגד הנחדה הולכת וגוברת של חיות בר.
4. מאבק נגד קיפוח ואפליה של בני עדות המזרח.

תשובה ד'.

הפנתרים השחורים היא תנועת מחאה ישראלית של צעירים מבני הדור השני של יוצאי עדות המזרח שפעלה להעלאת המודעות לנושאים חברתיים בישראל ובאופן ספציפי, לאפליית בני עדות המזרח. עיקר הפעילות שלהם הייתה בשנות ה-70.

מהו אחוז הרפורמים והקונסרבטיבים (ביחד) בקרב יהדות ארה"ב (שימו לב, שבקוטר יש פה שאלת סרטון על מבצע משה):

1. 8%
2. 54%
3. 19%
4. 81%

תשובה ב'.

54% יהדות ארצות הברית מורכבת מזרמים שונים ורבים. יש שיגידו שמאחר והם גרים בחו"ל ישנה השפעה חיצונית ומודרנית חזקה על המאפיינים הדתיים-יהודיים שלהם. לכן, לפי מספר הערכות, למעלה מחצי מהיהודים בארה"ב מגדירים עצמם קונסרבטיבים או רפורמים. השילוב שיש לתנועה הרפורמית להציע ליהודים מחבר בין מאפיינים דתיים ויהודיים לבין אורחות החיים המודרניים שמתקיימים בחו"ל.

כמה רמטכ"לים בצה"ל היו ממוצא מזרחי?

- א. 5
- ב. 0
- ג. 2
- ד. 10

תשובה א'

מתוך 22 הרמטכ"לים בצה"ל, רק 5 מהם היו ממוצא מזרחי. נתון זה מצטרף לנתונים נוספים המשקפים את חוסר הייצוגיות של מזרחים במשרות הציבוריות הגבוהות – מעולם לא היה ראש ממשלה מזרחי, ונשיאים היו 2 מתוך 11.

איזה מקום מן הרשימה הבאה אינו ישוב של הציונות הדתית?

- א. קיבוץ סעד
- ב. אלון שבות
- ג. **ביתר עילית**
- ד. שילה

תשובה ג'

ביתר עילית היא העיר החרדית הראשונה. היא הוקמה בהרי יהודה (דרומית לירושלים) בשנת 1988 והוגדרה כעיר בשנת 2001. בביתר עילית פועלת ועדת אכלוס, שמונתה בידי רבני העיר, אשר תפקידה לדאוג לצביונה החרדי ואופי האכלוס העתידי בעיר. המטרה היא למנוע ממשפחות שאורח חייהן אינו עולה בקנה אחד עם אורח החיים החרדי בעיר להתיישב במקום. קיבוץ סעד (בעוטף עזה), היישוב שילה (בבנימין) ואלון שבות (בגוש עציון) משתייכים לזרמים שונים של הציונות הדתית.

באיזו שנה הסתיים הממשל הצבאי על ערביי ישראל?

- א. 1950
- ב. **1966**
- ג. 1948
- ד. 2001

תשובה ב'

הממשל הצבאי החל בשנת הקמת המדינה, ב-1948 והסתיים ב-1966. תקנות הממשל כללו אפשרויות להחרמת רכוש, הריסת מבנים, גירוש תושבים והגבלת תנועה. המדינה שהתהווה בשנים האלו

איך חיים במשותף במרחב מרובה זהויות ורווי קונפליקטים?

כתות ח' - י"ב

קצת עלינו

המכון הדמוקרטי הוא ארגון לשינוי חברתי הפועל כבר יותר מ-25 שנים לקידום עקרונות של דיאלוג, שיתוף, מגוון, אחריות קהילתית ומעורבות חברתית, באמצעות הצמחת מנהיגות דמוקרטית בשדה החינוך בחברה הישראלית וקידום פדגוגיה דמוקרטית וחדשנית.

אנחנו מקדישים את היוםיום שלנו כדי להוביל תהליכי שינוי וחדשנות בעולם החינוך, תוך מתן מענה לאתגרים בשטח, באופן שמקדם תרבות דמוקרטית, דיאלוג ושותפות בין כלל השותפים לעשייה החינוכית בבתי הספר וברשויות המקומיות.

אנו מתמחים בהובלת מהלכים מקצועיים הכוללים פיתוח, ליווי והטמעה, הן ברמה הבית ספרית והן ברמת הרשות המקומית. המהלכים הללו יוצרים שינוי אפקטיבי המוטמע ומוחזק על-ידי כל בעלי העניין בשטח ומפתחים מנהיגות חדשנית, משתפת ומגייסת, הן בשדה החינוך הפורמלי והן בשדה הבלתי פורמלי.

משך הפעילות: 130 דקות (3 שיעורים של 45 דקות)

מתאים לגיל: ח'–י"ב

– את המערך מלווה מצגת שניתן לפתוח באמצעות לחיצה על הכותרות בעמודת "חומרי עזר"

התקופה האחרונה מאפשרת לנו להתמודד עם אתגרים קונפליקטואליים כמחנכים וכתלמידים. כדי להתייחס באופן מושכל, המתמודד עם המצב באופן דיאלוגי וכדי לייצר מרחב בטוח לשיח פתוח ונוקב שמשלב אחריות הדדית בין פרטים במרחב המשותף, אנו מביאים בזאת הצעה לעיסוק בכיתה.

במפגש זה אנו מאפשרים לתלמידי הכיתה להעלות את הנושאים הכואבים להם ביותר, תוך שהם מייצרים בעצמם ולמען עצמם, כלי דיאלוגי, כך שבכל פעם שיתקלו במצב קונפליקטואלי בין אם במהלך שיעור כזה או אחר ובין אם במרחבי חיים אחרים, יוכלו להשתמש בכלי הזה ולנהל דיאלוג מושכל שיביא לתודעה אזרחית אחרת.

שאלה: איך חיים במשותף במרחב מרובה זהויות ורווי קונפליקטים?

תוצר: כלי לקידום דיאלוג בעת הזו, שימשם תשתית לכלל המפגשים הלימודיים והחברתיים במסגרת הבית ספרית.

חומרי עזר	מהלך המפגש	לו"ז
<p>הכיתה תשב במעגל.</p> <p>להלן דוגמה לשיר – ניתן לשנות את המאפיינים בהתאמה למה שנכון לכיתה.</p>	<p>שיר "מקהלה עליזה" התלמידים יקומו וישירו את השיר "מקהלה עליזה" כאשר את כל אחת מהשורות, תשיר קבוצה אחרת בהתאם להוראות. אפשרות למורה: אם לא מרגיש בנוח לשיר / אפשר לקום / לעבור למרכז המעגל... או פשוט לשחק את המשחק "הרוח נושבת" דיון במליאה:</p> <p>– מה מאוד נכח בפעילות? מראה את הייחודיות, מגוון שיוצר מקהלה וכד'. היצג השאלה המובילה שלנו: איך חיים במשותף במרחב מרובה זהויות ורווי קונפליקטים? התוצר: כלי לקידום דיאלוג שימשם תשתית ליצירת תרבות כיתתית לכלל המפגשים הלימודיים והחברתיים. לתת מידע בסיסי – תאור מצב.</p>	<p>צ'ק אין 15 דקות</p>
<p><u>מצגת – שקף 2</u></p>	<p>מדד האש – מה מדד האש שלי ביחס למצב – עד כמה זה בוער בי? מספר להבות – קטן, בינוני, גדול כל אחד מניח על הציר בהתאם לגודל הלהבה – כך נוצרת "תמונה כיתתית" של מדד האש. (אפשר על הרצפה, במרכז המעגל)</p>	<p>אישי – 5-10 דק' מליאה</p>
<p>להלן דוגמאות למספר תיאורי מקרה – <u>מצגת – שקפים 3 – 7</u>.</p> <p>הנחיות לקבוצה: מצגת – שקף 8 כל אחד מקבל "דף אוצר" – שקף 9</p>	<p>קבוצות קטנות – כל קבוצה מקבלת תאור מקרה אקטואלי. למורה: ניתן לאפשר לקבוצה לכתוב תאור מקרה / ניתן להשתמש בתאורי המקרה המצורפים ושכל קבוצה תבחר מקרה / ניתן לתת לכל הקבוצות את אותו תאור המקרה / ניתן כמובן! לחבר תיאורי מקרה אחרים, שמותאמים לכיתה ולקהילה.</p> <p>א. זהו את הערכים / הזכויות / אינטרסים / תפיסות / צרכים המתנגשים ב. משחק תפקידים: כל אחד מגריל תפקיד מתוך המקרה:</p> <p>1. אישי – מהו האוצר הטמון בדמות שאני מייצג: אינטרסים, צרכים, רגשות. קבוצתי: – שמים את תיבת האוצר במרכז ומנהלים עליו שיח: לכל דמות יש 2 דק' להציג את האוצר שלה.</p>	<p>חלוקה לקבוצות – עד 5 בקבוצה 30 דק'</p>

חומרי עזר	מהלך המפגש	לו"ז
	<p>2. זהו מהו המתח? מהו הפער בין הצרכים של הדמויות? מהי ההתנגשות בין הצרכים?</p> <p>3. הקבוצה מנסחת במשותף: צורך מרכזי – של כל אחת מהדמויות.</p> <p>4. ניסיון להגיע להסכמות: ממה שמענו עד עכשיו עם מה אנחנו יכולים להזדהות? מה נגע בנו משיתופי המשתתפים האחרים? עם מה אנחנו יכולים להסכים?</p>	
	<p>ג. מליאה – ניהול דיון – מה למדתם מהשיח בקבוצות? מה היה קשה? האם קיים מכנה משותף בין הדמויות בתאורי המקרה? מה המחלוקות העיקריות שהתעוררו? האם היה משהו שהפתיע אתכם? האם הצלחתם להגיע להסכמות? איך היה לייצג דמות שלא מייצגת את תפיסת העולם שלך?</p> <p>4. הכלי לניהול דיאלוג: רגע לפני... המשגה: דיאלוגיות היא הנכונות. "דיאה" משמעותה: דרך, מבעד. "לוגוס" משמעו: מילה, מאמר. "דיאה" ו"לוגוס" – שניהם מותר האדם – השפה והיכולת לחוש ולבטא אמפתיה.</p> <p>עמדה פנימית שמחזיקה את הנכונות והיכולת לנהל שיח מכבד עם כל אדם באשר הוא מתוך הקשבה ומאמץ לראות את הדברים מנקודת מבטו. תרבות כזו היא אבן בוחן להטמעה וסדירות התנהגותית בין אנשים.</p>	<p>מליאה 20 דק'</p>
	<p>מתוך ההתנסות שלנו: זוגות – איזה עיקרון אתם מציעים לניהול שיח במרחב קונפליקטואלי.</p> <p>שני זוגות: בונים הסכמות משותפות: ממה ששמענו עד עכשיו עם מה אנחנו יכולים להזדהות? מה נגע בנו משיתופי הפעולה?</p>	<p>זוגות ורביעיות 20 דק'</p>

חומרי עזר	מהלך המפגש	לו"ז
	<p>מהם אופני הפעולה שישרתו אותנו? וכיצד נצליח לשמר אותם? כיצד נבחר לעשות זאת במרחב הכיתתי שלנו? מה התפקיד האישי שאני בוחר לקחת על עצמי? איך זה מתבטא בכיתה? למה כל אחד זקוק מהקבוצה הזו על מנת שזה יקרה? מה היה עוזר לי ולנו על מנת שהיינו מצליחים להגיע לדיאלוג מיטבי בתוך מרחב מורכב?</p>	
	<p>למורה: התנהגויות שמקדמות דיאלוג</p> <p>השהיית שיפוטיות בזמן הקשבה ודיבור – כאשר אנו מקשיבים ומשהים שיפוטיות אנו פותחים צוהר להבנה. כאשר אנו מדברים ללא שיפוטיות אנו פותחים צוהר לאחרים להקשיב לנו.</p> <p>איזון בין חקירה להגנה – בדיאלוג אנו שואפים לחקור ולהבין פרספקטיבות של אחרים ועם זאת אנו מציעים את הפרספקטיבות שלנו לחקירה וללקיחה בחשבון. הכוונה היא לחשוף הנחות ומערכות יחסים, בכדי להרוויח תובנות והבנות חדשות. אנו נוטים לרב להגן ולשכנע אחרים בדיעותינו ולכן ייטב בשלב זה להגיב יותר בחקירה ושאלת שאלות.</p> <p>כבוד לשונות – הכבוד שלנו מבוסס על האמונה שלכל אחד יש יכולת לתרום תרומה משמעותית לדיאלוג ולכן הינו ראוי לכבוד לפרספקטיבה הייחודית לו. השהיית החשיבות של התפקיד והסטטוס – מהות הדיאלוג היא ה"כח עם" להבדיל מ"כח על" או "כח מתחת".</p> <p>התמקדות בלמידה – כוונתנו היא ללמוד מאחרים ולהרחיב את השקפותינו, להבדיל מלהעריך ולקבע למי יש את ההשקפה המתאימה ביותר. כאשר אנו ממוקדים בלמידה אנו נוטים לשאול שאלות ולהתנסות בדברים חדשים, מתוך הרצון ללמוד על פרספקטיבות שונות.</p>	

חומרי עזר	מהלך המפגש	לו"ז
מצגת - שקף מספר 10	איסוף במליאה: תוצר - השפ"ה שלנו לתליה על קיר בביתה: החלטות, שותפות, פעילות, הסכמות - עצבו את השפ"ה של הכיתה כך שתוכלו לתלות ולהשתמש בה בכל עת שתזדקקו.	מליאה 20 דק'
מצגת - שקף מספר 10	סבב - דבר אחד שהתחדש / התברר לי היום. סרטון מסכם (ניתן גם לפתוח איתו...): https://www.youtube.com/watch?v=AooM6uFfH5c	צ'ק אאוט 10 דק'

לפתוח את העיניים ואת הלב

כתות ו' - ח'

מבוא

הימים והחודשים האחרונים לא פשוטים לכולנו. מגמות של קיטוב הולכות וגוברות ואיתן מידת הביקורתיות שלנו כלפי כל מי ששונה או חושב אחרת. נדמה שלעיתים אנו שוכחים שליבה של הדמוקרטיה הוא המחלוקת בין שונים תוך הסכמה מלאה שלא משנה מה יהיו ההבדלים בינינו. יש משהו גדול יותר המחבר בינינו. "כל ישראל יש להם חלק" נאמר בפרקי אבות ולא סתם. כולנו חלק מהדבר הגדול הנקרא מדינת ישראל. כל בן, חשוב שנחזק את יכולנו לראות את הטוב במי שאינם כמונו, שנהיה מוכנים להקשיב וללמוד דווקא מהשונים, נוריד חומות, נבוא בלב חפץ לשמוע, להתדיין, להתווכח, אבל לזכור שכולנו חלק, וכולנו כאן להישאר. על כך בדיוק מדבר המערך שלפניכם. לראות את הטוב ופתוח את הלב. דווקא היום, דווקא עכשיו.

מטרה: התלמידים יהיו מודעים לשיפוטיות שבהם המפריעה לראות את האחר כאדם.

רציונל: השיפוטיות של האדם כלפי אנשים שונים ממנו היא אחד הגורמים לקושי לראות את האחר ועלולה ליצור חומה המונעת שותפות של כולם בתהליכים החברתיים. היכולת לראות את האחר כאדם שונה אך שווה ערך מאפשרת לייצר תשתית חברתית למניעת גזענות. בלימוד נבחן דרכים לפקוח את העניים ולהימנע משיפוטיות.

שאלת מרכזית:

- למה קשה לי לראות את האחר?

מבנה:

1. פתיח: כל אחד הוא קצת עיוור
תרגיל: רואים ובלתי נראים
שיחה: בין עיוורון אמתי לעיוורון חברתי
2. לימוד: למה קשה לנו לפקוח את העיניים
לימוד בחברותא: להאיר את הדרך
לימוד במליאה: לראות בלי לשפוט
3. אסיף: לשנות את זווית הראיה
תרגיל: רואים דרך לוט ואברהם
שיחה במליאה: עניים שרואות טוב

עזרים: מטפחות לעצימת עיניים, פתקי הוראות למלווים ה"רואים", דף לימוד, דף תמונות.

זמן: שעה וחצי (שני שיעורים)

מהלך השיעור:

א. פתיח: כל אחד הוא קצת עיוור

תרגיל: רואים ובלתי נראים
מחלקים את הכיתה לזוגות, אחד מבני הזוג קושר את עיניו במטפחת או עוצם אותן. בן הזוג השני נותר עם עיניים פקוחות.

ההוראה ל"עיוורים" אחידה ונאמרת בקול לפני כל הכיתה אחרי שה"עיוורים" עצמו עיניים:
עליך להגיע מקצה אחד של הכיתה לקצה השני.

ההוראה ל"רואים" משתנה, כל אחד מקבל פתק עם אחת מארבע ההוראות הבאות:
עליך להתעלם מהבקשות של ה"עיוור" לעזרה
עליך להפריע ל"עיוור" להגיע ליעד שלו
עליך לעזור רק כשה"עיוור" מבקש ממך
עליך לסייע ל"עיוור" בכל עזרה אפשרית

במידה שהפעלת הכיתה כולה יוצרת קושי, אפשר לבחור שמונה תלמידים, לחלק אותם לזוגות ולקיים את התרגיל, כך שרוב התלמידים בכיתה צופים בלבד.

שיחה – בין עיוורון אמתי לעיוורון חברתי.

- שאלה ל"עיוורים": איך זה להרגיש כמו עיוור?
- שאלה ל"רואים": מה הרגשתם כלפי העיוורים?
- מתי לפי דעתכם אלה שרואים יכולים להפוך לעיוורים?

על התרגיל והשיחה: התרגיל מזמן לתלמידים התנסות בדינמיקה הנוצרת בין אדם עיוור לאדם רואה. האפשרות של ה"עיוורים" לבחור אם לבקש עזרה, ואיזו עזרה לבקש והמשימות השונות של ה"רואים" יוצרות מגוון דינמיקות בין עיוורים לרואים. מגוון הדינמיקות שיווצרו בין עיוורים לרואים מאפשר שיח מברר ברמת הפרט וברמת הקבוצה על עיוורון "אמתי" ועיוורון כלפי בני אדם בכלל.

ב. לימוד: למה קשה לנו לפקוח את העיניים

לימוד בתברותא – להאיר את הדרך

- שתף את בן זוגך בתחושות שעלו אצלך בעקבות התרגיל
- אמר רבי יוסי: כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: 'וְהָיְתָה מְשֵׁשׁ בְּצִהְרִים, בְּאֶשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעֵנָב בְּאֶפְלָה' (דברים כח כט) וכי מה אכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה?
- מדוע אכפת לעיוור אם אור או חושך בחוץ?
- עד שבא מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפילה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו.
- אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך?
- מדוע הולך העיוור עם אבוקה?
- אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי – בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחיתין ומן הקוצין ומן הברקנין." (תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף כד עמוד ב)

על הלימוד בחברותא: המדרש, כדרכו, בוחן בעזרת סיפור את המשמעויות שיש להבדלים בין יום ללילה לגבי עיוורים. ההבדל בא לידי ביטוי בדרך שבה העיוור מבקש עזרה מהאנשים הרואים. השאלות בלימוד מסייעות לתלמידים לבחון מדוע נדרש העיוור ללכת עם אבוקה ומה זה אומר על האנשים האחרים שאינם עיוורים אך לעתים קרובות אינם רואים.

לימוד במליאה: לראות בלי לשפוט.

אִישׁ עַל סִפְסַל יָשָׁב
הוֹשִׁיט פֶּרֶח לְכָל עוֹבֵר וְשָׁב
אָמְרוּ אֲנָשִׁים:
”הוא שיבור”, ”הוא שיבור”.
מְחַלֵּק בְּחִנָּם בְּמִקּוֹם לְמַבָּר.
”הוא גָּנַב” ”הוא גָּנַב”
פְּרָחִים מִן הַגֶּן סָחַב.

• מתי אנחנו מרגישים ש'עובדים עלינו'?

אָמְרוּ אֲנָשִׁים:
”הוא עָשִׂיר”, ”הוא עָשִׂיר”.
נִבְחַר אוֹתוֹ לְהִיזוֹת רֹאשׁ הָעִיר.
יַחַלֵּק לְכָל עוֹבֵר וְשָׁב
גַּם לָחֶם גַּם חֶלֶב.

• מה הקושי שהאדם הזה מעורר בקרב עוברי האורח?

אִישׁ מְחַלֵּק חֵינֹכִים
מוֹשִׁיט פְּרָחִים
שִׁיחָהּ יוֹם יָפָה
שִׁיחָהּ בְּבַיִת רֵיחַ שֶׁל שָׁדָה
שִׁיחָהּ...

• מיהם האנשים בסביבתנו שמעוררים שיפוטיות?

(שלומית כהן אסיף, 'איש על ספסל')

על בעל הבית להסתכל בעין יפה על כל אורח, להכניסו לביתו, ואפילו שהוא לא שלם ביראת שמים ויש לו פגמים.

• את מי אנשים מעדיפים לא לארח?

נראה ההבדל שבין אברהם אבינו, עליו השלום, ללוט: כשבאו האורחים לאברהם אבינו עליו השלום, באו בדמות אנשים, ואילו בלוט, באו אליו בדמותם האמתית שהם מלאכים כמו שכתוב בתורה: 'ויבואו שני המלאכים סדומה'.

• מדוע צריך היה לשלוח ללוט מלאכים ואילו לאברהם אפשר היה לשלוח אנשים?

והסיבה לזה כי אברהם אבינו, עליו השלום, לא מקפיד מי הוא האורח, ואת הכל מקבל בזרועות אהבה. ואולם לוט שהיה חסר הרבה ביראת שמים, אם לא ראה מלאכים ממש, לא היה מכניסם ומכבדם! ואם יש בני אדם כאלה שאינם מקבלים לארח רק קדוש עליון, הרי אלו בחינת לוט.

• האם אני דומה יותר לאברהם אבינו או ללוט?

חכם אברהם כהן, מלל לאברהם, עמ' לה, הוצ' הספרייה הספרדית ירושלים, תש"ן 1990
חכם אברהם כהן נולד בעיר גפסה שבתוניסיה, ושימש כרבה של עיר הנמל הגדולה צפאקס. כאשר עלה לארץ ישראל, התיישב בירושלים ושימש כרבה של שכונת תלפיות. חכם אברהם כהן היה אדם צנוע מאוד. הוא התגורר בדירת חדר וחצי והקדיש עצמו לקהילתו וללימוד תורה. חכם אברהם כהן נפטר ביום כ"ד בניסן תשנ"ד (1994).

על הלימוד במליאה: שני המקורות מציגים גורמים שמונעים מאתנו לראות את האחר כאדם ומייצרים שיפוטיות. השיר מציג שיפוטיות המבוססת על חשדנות כלפי מישהו שמתנהג בדרכים שאינן מקובלות או שונות ממני. דבריו של חכם אברהם כהן מתבססים על הסיפור המקראי אודות המלאכים שבאו לאברהם והתקבלו בסבר פנים יפות למול אותם מלאכים שבאו ללוט וכיבדם רק בשל היותם מלאכים. חכם אברהם כהן מצביע על הקושי לקבל כל אדם באשר הוא, גם אם הוא אינו דומה למלאך ואינו מסמל טוב בעינינו. אברהם כמודל מראה איך צריך וניתן לקבל כל אורח לביתך, בלי קשר למי הוא.

ג. אסיף: לשנות את זווית הראייה

תרגיל: רואים דרך לוט ואברהם
מחלקים את הכיתה לקבוצות קטנות, כל קבוצה מקבלת דף ועליו תמונות של גברים ונשים ישראלים (אתיופי, חרדי, ערבי, דתי, פיליפיני, נוצריה, חילוניה וכו') ושתי משימות.

- בחרו אחת מהדמויות שנראית לכם זרה ושונה מכם וספרו בקבוצה מה אתם רואים בה.
- תארו את הדמות בעיניים של לוט ובעיניים של אברהם.

שיחה במליאה: עיניים שרואות טוב

- מה רואות העיניים של אברהם?
- מה מאפשר לנו לראות באמת אנשים למרות השיוך השונה שלהם מבחינה חברתית?

על התרגיל והשיחה: הבחירה בין התמונות מאפשרת לתלמידים לסמן אילו אנשים שונים מהם ואולי מעוררים בהם שיפוטיות ודחייה. מטרת התרגיל היא לראות את אותם אנשים כבני אדם דרך נקודות החיבור או האנשה שלהם ולא רק כנציגי קבוצה חברתית זרה. חשוב לכוון את התלמידים לספר סיפור אנושי ויום-יומי על אותו האדם ולא דווקא להפוך את אותו אדם ל"מלאך" על-אנושי המשחק תפקיד שהוא מחוץ לדמות שלו.

שיעור זה אינו עוסק בסטראוטיפים, אלא בעצימת עיניים כלפי האדם האחר מתוך שיפוטיות. לכן אין צורך בשלב זה להתייחס לסטראוטיפים באופן ישיר, אלא לאפשר לזהות שיפוטיות שהיא תשתית לשיח בנושא סטראוטיפים שיתקיים בשיעור הרביעי בתכנית.

לפתוח את העיניים ואת הלב - דף לימוד

שאלה מרכזית: למה אני לא רואה את האחר?
שתף את בן זוגך בתחושות שעלו אצלך בעקבות התרגיל.

אמר רבי יוסי: כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: 'וְהָיְתָ מִמֶּשֶׁשׁ בַּצָּהָרִים, בְּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאֶפְלָה' (דברים כח כט) וכי מה אכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה?

- מדוע אכפת לעיוור אם אור או חושך בחוץ?
עד שבא מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפילה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו.
אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך?
- מדוע הולך העיוור עם אבוקה?
אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי - בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין."
- במה דומים בני אדם שאינם עוזרים לעיוור, לעיוור בעצמו?
תלמוד בבלי, מסכת מגילה, דף כד עמוד ב

אִישׁ עַל סִפְסָל יָשֵׁב
הוֹשִׁיט פָּרֶחַ לְכָל עוֹבֵר וְיָשֵׁב
אָמְרוּ אֲנָשִׁים:
"הוּא שִׁיבוֹר", "הוּא שִׁיבוֹר".
מְחַלֵּק בְּחֻנָּם בְּמִקּוֹם לְמַבָּר.
"הוּא גָּנֵב" "הוּא גָּנֵב"
פְּרָחִים מִן הַגֶּן סָחַב.

אָמְרוּ אֲנָשִׁים:
"הוּא עָשִׂיר", "הוּא עָשִׂיר".
נִבְחַר אוֹתוֹ לְהִיזוֹת רֹאשׁ הָעִיר.
יַחֲלֵק לְכָל עוֹבֵר וְיָשֵׁב
גַּם לָחֵם גַּם חֶלֶב.

אִישׁ מְחַלֵּק חַיּוֹבִים
מוֹשִׁיט פְּרָחִים
שְׂיֵהָה יוֹם יָפָה
שְׂיֵהָה בְּבֵית רֵיחַ שֶׁל שְׂדֵה
שְׂיֵהָה...

(שלומית בהן אסיף, 'איש על ספסל')

• מיהם האנשים בסביבתנו שמעוררים שיפוטיות?

על בעל הבית להסתכל בעין יפה על כל אורח, להכניסו לביתו, ואפילו שהוא לא שלם ביראת שמים ויש לו פגמים.

נראה ההבדל שבין אברהם אבינו, עליו השלום, ללוט: כשבאו האורחים לאברהם אבינו עליו השלום, באו בדמות אנשים, ואילו ללוט, באו אליו בדמותם האמתית שהם מלאכים כמו שכתוב בתורה: 'ויבואו שני המלאכים סדומה'.

והסיבה לזה כי אברהם אבינו, עליו השלום, לא מקפיד מי הוא האורח, ואת הכל מקבל בזרועות אהבה. ואולם לוט שהיה חסר הרבה ביראת שמים, אם לא ראה מלאכים ממש, לא היה מכניסם ומכבדם! ואם יש בני אדם כאלה שאינם מקבלים לארח רק קדוש עליון, הרי אלו בחינת לוט.

(חכם אברהם כהן, מלל לאברהם, עמ' לה, הוצ' הספרייה הספרדית ירושלים, תש"ן 1990)

חכם אברהם כהן נולד בעיר גפסה שבתוניסיה, ושימש כרבה של עיר הנמל הגדולה צפאקס. כאשר עלה לארץ ישראל, התיישב בירושלים, ושימש כרבה של שכונת תלפיות. חכם אברהם כהן היה אדם צנוע מאוד, התגורר בדירת חדר וחצי והקדיש עצמו לקהילתו וללימוד תורה. חכם אברהם כהן נפטר ביום כ"ד בניסן תשנ"ד (1994).

• למה קשה לנו לארח אנשים שונים מאיתנו?

פתקים למלווים

עליך להתעלם מהבקשות של ה"עיוור" לעזרה
עליך להפריע ל"עיוור" להגיע ליעד שלו
עליך לעזור רק כשה"עיוור" מבקש ממך
עליך לתת ל"עיוור" כל עזרה אפשרית

לשנות את זווית הראייה

• בחרו אחת מהדמויות שנראית לכם זרה ושונה מכם וספרו בקבוצה במה היא שונה ומה אתם רואים בה.

• תארו את הדמות בעיניים של לוט ובעיניים של אברהם.

למי למי – יש יותר סמכות?

כתות ח'–י"ב

מבוא

תוכנית בארי במכון הרטמן נוסדה על מנת להעמיק זהות יהודית-ישראלית פלורליסטית וכדי לקדם ערכים יהודיים ודמוקרטיים בבתי הספר הממלכתיים העל-יסודיים ובמערכות החינוך השונות. התוכנית פועלת בעשרים שנה, בשיתוף פעולה ובתיאום עם משרד החינוך. בארי מקיימת תוכנית הבשרה ייחודית למורים בלמידה רב-תחומית של אזרחות ותרבות ישראל. לחומרים חינוכיים נוספים היכנסו לקישור "בוחרים לדבר דמוקרטיה".

חלק א' (15 דקות) – פתיחה

בחברה הישראלית מתקיימת מחלוקת ארוכת-שנים בסוגיית מידת הריכוז של כוח וסמכויות בידי הרשויות השונות. במיוחד חלוקים הצדדים השונים בשאלה האם לבג"ץ – בית המשפט הגבוה לצדק (המהווה חלק מהרשות השופטת) לפרקליטות המדינה וליועצת המשפטית לממשלה (היועמ"ש) יש סמכויות-יתר אשר מאפשרות להן להחליש ואף לנטרל את כוחה של הכנסת (הרשות המחוקקת) לחוקק חוקים ולמנוע מהממשלה (המהווה חלק מהרשות המבצעת) לממש את מדיניותה. ישנן גישות שונות לגבי הנושא: חלק סבורים כי בידי גופים כגון בג"ץ, פרקליטות המדינה והיועמ"ש יש כוח רב מדי אשר נעשה בו שימוש מוגזם אשר גובר על כוחה של הכנסת, ואילו אחרים סבורים כי הסמכויות של הגופים הללו הולמות את הציפייה מהן לאזן ולרסן את הכוח של הכנסת והממשלה, וכי יש לשמור ואף לחזק את כוחם.

בלימוד שלפנינו ננסה להעמיק בעיקרון הפרדת הרשויות המבקש לאזן את כוחן של הרשויות השונות בחברה דמוקרטית. נעיין במקורות שונים: במקרא, בספרות חז"ל ובמחשבת ישראל, כדי לבחון באיזה אופן הם יכולים להציע לנו זוויות מבט חדשות על השאלות הללו.

עיקרון הפרדת הרשויות הנו עיקרון שלטוני יסודי המיושם במדינות דמוקרטיות, ולפיו סמכויות השלטון מתפצלות לרשויות נפרדות הבוחנות, מאזנות ובולמות זו את זו. על פי עיקרון זה, כוחה של המדינה נחלק לזרועות נפרדות: הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת. על פי עיקרון זה יש להפריד בין הכוח של הפרלמנט (הכנסת) לחוקק חוקים – הרשות המחוקקת, לבין כוחה של הממשלה (או במדינות אחרות כוח של הנשיא) המבצעים את החלטות הפרלמנט – הרשות המבצעת; ובין שני אלה למערכת המשפט – הרשות השופטת. במדינת ישראל הרשות המחוקקת היא הכנסת, הרשות המבצעת היא הממשלה, ובה שרים הממונים על משרדים ממשלתיים ובראשם ראש הממשלה, והרשות השופטת היא מערכת בתי המשפט.

נעיון באופן בו ניסח הפילוסוף הצרפתי מונטסקייה* את רעיון הפרדת הרשויות:

כאשר בידיו של אדם אחד, או בידי קבוצה אחת של מגיסטראטים (מחוקקים-שופטים), נמצאות הרשות המחוקקת והרשות המבצעת כאחת, אין חירות, כי יש מקום לחשש שהמונארכ (מלך) הזה, או המועצה הזאת, יחוקקו חוקי עריצות לשם הוצאתם לפועל בדרך עריצה. גם אין חירות אם הרשות השופטת איננה מופרדת מן הרשות המחוקקת ומן הרשות המבצעת: בהתחברה לרשות המחוקקת, הרשות השופטת עלולה להשתמש בצורה שרירותית בכוחה לפגוע בחייהם ובחירותם של האזרחים, שכן השופט הופך במקרה זה למחוקק. בהתחברה לרשות המבצעת, השופט עלול לנצל את כוחו לשם דיכוי. אבוד יאבד הכול, אם אדם אחד ויחיד או גוף אחד ויחיד – הנסיכים, האצולה או העם כולו – יפעיל לבדו את שלוש הסמכויות האלה: הסמכות לחוקק חוקים, הסמכות להוציא לפועל החלטות שנתקבלו בענייני הציבור והסמכות לשפוט מעשי פשע ולהכריע בסכסוכים בין פרטים.

(שארל לואי דה-סקונדה מוֹנְטֶסְקִיֶה [1689-1755], "על רוח החוקים", מאגנס, ירושלים תשנ"ח, ספר י"א, פרק ו' – על חוקי אנגליה)

* שארל לואי דה סקונדה, ברון לה ברד ומונטסקייה (בצרפתית: Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu; 18 בינואר 1689 – 10 בפברואר 1755) הידוע בעיקר כמונטסקייה, היה פילוסוף צרפתי. נודע בעיקר בזכות תורת "הפרדת הרשויות" שלו.

- הסבירו את החשש שמעלה מונטסקייה בכתבו: "אבוד יאבד הכול, אם אדם אחד ויחיד או גוף אחד ויחיד – הנסיכים, האצולה או העם כולו – יפעיל לבדו את שלוש הסמכויות האלה"
- מה המטרה המרכזית של עיקרון הפרדת הרשויות?

לסיכום:

מטרתה של שיטת הפרדת הרשויות היא ליצור בקרה של "איזונים ובלמים" בין הרשויות, כדי שאף אחת מהן לא תוכל להפעיל כוח בלתי מוגבל ולנצל את סמכותה לרעה. כדי לקיים חברה של צדק וחירות לכל אדם, חיוני לשמר את מערכת האיזונים והבלמים שבאה לידי ביטוי בהפרדה בין הרשויות ובאיזון ביניהם. ללא מערכת זו אנו עלולים להידרדר למצב של שרירותיות וכוחנות שתפגע בכל אחד ואחת מאיתנו.

חלק ב' (30 דקות) – הזמנה לבית המדרש:

השאלה שננסה לברר בבית המדרש היא: מהן הסמכויות הייחודיות של הרשויות השונות, וכיצד נדאג שלרשות מסוימת לא יהיה כוח רב מדי או מועט מדי?

נתחלק ל-3 קבוצות, נעיין במקורות הבאים, ודרכם ננסה ללמוד על דגמים שונים של "הפרדת רשויות". כל אחת מהקבוצות מתבקשת לבחון האם וכיצד בא לידי ביטוי עקרון הפרדת הרשויות בטקסטים השונים. בסיום הלימוד תתבקש כל קבוצה להציג בפני הקבוצות האחרות את מה שלמדה אודות הרעיון של הפרדת רשויות והגבלת הסמכויות של השליט.

קבוצה א' – על מלכים ונביאים

המאבק בין בעלי הכוח ובין בית המשפט, שמאחוריו עומדים רק החוק והסמכות המוסרית, הוא מאבק עתיק יומין. בספר דברים ישנה אזהרה למלך:

"וְהָיָה כְּשִׁבְתְּךָ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתְּךָ וְכָתַבְתָּ לְךָ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנַי הַכְּהֻנִּים הַלְוִיִּם. וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו, לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהָיו לְשִׁמּוֹר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם. לְבַלְתִּי רוּם לִבּוֹ מֵאֲחִיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמֹאלוֹ, לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מַמְלַכְתְּךָ הוּא וּבְנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל"

(דברים י"ז, 18-20)

• הפסוקים מעלים חשש מפני כוחו המופרז של המלך. מה המנגנון שאמור לרסן את הכוח הזה? למי המלך נותן דין וחשבון?

• "וְכָתַבְתָּ לְךָ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר" – כיצד הוראה זו אמורה לשמור על כך שהמלך לא יהפוך למושחת?

לנביאים נועד תפקיד ייחודי בהנהגה כשליחי האל המביאים את בשורת האל, מייעצים וגם נושאים מסרים של תוכחה. מערכת היחסים בין המלך לבין הנביא היא מורכבת ומשתנה בין סיפורים שונים המופיעים במקרא.

קראו את שני הסיפורים הבאים: **כבשת הרש וכרם נבות**, התבוננו ביחסי הכוחות בין המלך לבין הנביא בכל אחד מהמקרים, והשיבו לשאלות המופיעות בהמשך להם:

כבשת הרש | שמואל-ב' י"ב

מסופר כי דוד המלך חמד את בת שבע, אשת אוריה החיתי. דוד שולח שליחים שמביאים את בת שבע אל ביתו, שם הוא שוכב עמה והיא נכנסת להריון. לאחר מכן פוקד דוד על יואב בן-צרויה לשלוח את אוריה החיתי להילחם בבני עמון ולוודא שייהרג בקרב, דבר שאכן קורה. לאחר תקופת האבל על אוריה, לוקח דוד את בת שבע לאשה והיא יולדת לו בן. אלהים אינו רואה את המעשה בעין יפה, ושולח את נתן הנביא להוכיח את דוד:

וישלח ה' את נתן אל דוד ויבא אליו ויאמר לו: שני אנשים היו בעיר אחת, אחד עשיר ואחד ראש. לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד, ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה, אשר קנה ויחיה ותגדל עמו ועם בניו ויחדו, מפתו תאכל ומכסו תשטה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת. ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקר לעשות לארח הבא לו, ויקח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו.

ויחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן: מי ה' כי בן מות האיש העשה זאת! ואת הכבשה ישלם ארבעתים: עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל. ויאמר נתן אל דוד: אפה האיש! בה אמר ה' אלהי ישראל: אנכי משחתיך למלך על ישראל, ואנכי הצלתיך מיד שאול, ואתנה לך את בית אדניך ואת נשי אדניך בחיקך, ואתנה לך את בית ישראל ויהודה, ואם מעט ואספה לך כהנה וכהנה. מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו [בעיני]? את אוריה החתי הכית בחרב, ואת אשתו לקחת לך לאשה, ואתו הרגת בחרב בני עמון. ועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם עקב כי בזתני ותקח את אשת אוריה החתי להיות לך לאשה, בה אמר ה': הנני מקים עליך רעה מביתך ולקחתי את נשיך לעיניך ונתתי לרעיך, ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת. כי אפה עשית בסתר, ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש. ויאמר דוד אל נתן: חטאתי לה'.

(שמואל-ב' י"ב, 1-13)

כרם נבות | מלכים-א' כ"א

על פי הסיפור, אחאב מלך ישראל חשק בכרמו של נבות היזרעאלי, ששכן בסמוך לארמון המלך ביזרעאל, והציע לנבות למכור לו אותו. נבות סירב להצעה. כששמעה על כך איזבל, אשתו של אחאב, החליטה לעשות מעשה: היא ארגנה משפט ראוהו שבסופו נבות הוצא להורג וכך התאפשר לאחאב לרשת את הכרם. אלוהים שולח את אליהו הנביא להוכיח את אחאב:

ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר: קום רד לקראת אחאב מלך ישראל אשר בשמרון, הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו, ודברת אליו לאמר: בה אמר ה': ודברת אליו לאמר: בה אמר ה': במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אפה. ויאמר אחאב אל אליהו: המצאתני, איבי? ויאמר: מצאתי. יען התמכרת לעשות הרע בעיני ה', הנני מבי [מביא] אליך רעה ובערתי אחריך, והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל, ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה, אל (על) הפעס אשר הכעסת ותחטא את ישראל. וגם לאיזבל דבר ה' לאמר: הכלבים יאכלו את איזבל בחל יזרעאל. המת לאחאב בעיר יאכלו הכלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים. [...] ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט. ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר: הראית כי נכנע אחאב מלפני? יען כי נכנע מפני לא אבי [אביא] הרעה בימיו; בימי בנו אביא הרעה על ביתו.

(מלכים-א' כ"א, 17-24, 27-29)

שאלות לדיון:

- מה התפקיד של הנביא אל מול המלך בכל אחד מהמקרים?
- מה הסמכות של הנביא? מהיכן הוא שואב את סמכותו, וכיצד הוא ממש אותה?
- מה ההבדל בין תגובת המלך דוד לנביא נתן, ובין תגובת המלך אחאב לנביא אליהו?
- אילו ביטויים / פסוקים מזוהים בשני הסיפורים עם הפרדת הרשויות?
- מהו העונש המוטל על המלך בכל אחד מהמקרים? מה ניתן ללמוד מכך על הרעיון של הפרדת רשויות?

קבוצה ב' - המלך והדיינים

ההיסטוריה היהודית אמנם ארוכה, אך התקופות שבהן היה ליהודים שלטון עצמאי קצרות הרבה יותר. גם באותן שנות שלטון יהודי, שרובן היו בתקופת התנ"ך ומיעוטן בשנות ממלכת החשמונאים, לא היה, כידוע, משטר דמוקרטי יהודי. אכן זהו חידוש של תקופתנו – מדינת ישראל הדמוקרטית היא הדמוקרטיה הראשונה בהיסטוריה היהודית! גם "הפרדת רשויות" במובנה העכשווי, כחלק ממשטר דמוקרטי, לא הייתה. אלא שגם באותם משטרים היסטוריים התנהל דיון ומיקוח על הגבלת סמכויות של גופי שלטון, והרשויות השונות נאבקו ביניהן. בסיפור שלפנינו (שאם התרחש באמת, היה זה בין שנת 100 ל-80 לפני הספירה) מתקיים עימות בין המלך (ינאי המלך) לרשות השופטת – הסנהדרין.

"לא תטה משפט לא תביר פנים" (דברים ט"ז, 19) – לעולם יהיו הדיינים רואין כאילו שכינה ביניהם, שנאמר:
"בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט" (תהלים פ"ב, 1);

מכאן לבעלי דינין – שינהגו אימה בעצמן.

[...]

מעשה באחד שהיה לו דין עם מלך ממלכי בית חשמונאי. בא ועמד לפני שמעון בן שטח. אמר לו: דין יש לי אצל המלך. אמר להם שמעון בן שטח לאותן הדיינים שהיו דנין עמו: אם משגר אני בשביל המלך, אתם מוכיחין אותו? אמרו לו: הן. שיגר בשבילו, ובא. נתנו את הכסא אצל שמעון בן שטח. אמר לו שמעון בן שטח [למלך]: עמוד על רגליך ותן את הדין. אמר לו [המלך]: וכי דנין את המלך? פנה [המלך] לימין, וכבשו הדיינים את פניהם בקרקע (השפילו מבטם). פנה לשמאלו וכבשו את פניהם בקרקע. בא המלאך וחבטן בקרקע עד שיצתה נשמתן. מיד נזדעזע המלך. אמר לו שמעון בן שטח: עמוד על רגליך ותן את הדין. כי לא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם! מיד עמד על רגליו, ונתן את הדין.
מכאן [לכן נאמר] שיהיו בעלי דינין (השופטים) נוהגין אימה בעצמן, [משום ש] כביכול לקדוש ברוך הוא [הם] דנין.

שכך אמר יהושפט לדייניו: דעו [מה אתם עושים], "כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפֹּטוּ: כִּי לֵה" (דברי-הימים-ב' י, ט' 6) [...]
אמר הקב"ה לדייניו: היו נוהגין אימה בעצמכם כאילו [אתם] דנין אותי!

מדרש תנחומא (בובר) פרשת שופטים סימן ו'

ביאור:

לעולם... שכינה ביניהם – תמיד יראו השופטים את עצמם כאילו אלוהים ביניהם.

"בקרוב אלהים ישפוט" – כביכול, ביחד עם אלוהים דן השופט.

מכאן... שינהגו אימה בעצמן – לכן על השופטים לפעול מתוך חשש וזהירות.

שהיה לו דין... – רצה לתבוע את המלך

לפני שמעון בן שטח – שהיה נשיא הסנהדרין, הערכאה המשפטית העליונה.

"דין יש לי אצל המלך" – תובע אני את המלך.

לאותן הדיינים שהיו דנין עמו – לשאר השופטים שישבו איתו בדין.

"אם משגר... מוכיחין אותו?" – אם אשלח זימון למשפט למלך תוכלו להתייצב מולו כשופטים?

נתנו את הכסא... – הכריזו על תחילת המשפט כשמעון בן שטח יושב בראש ההרכב.

בא המלאך... שיצתה נשמתן – הופיע מלאך משמים והרג את הרכב הדיינים, חוץ משמעון בן שטח.

"עמוד על רגליך... מי שאמר והיה העולם!" – עמוד, כי אתה נשפט לפני האלוהים ולא לפנינו

כביכול להקב"ה דנין – כאילו הם שופטים את אלוהים.

שאלות לדיון:

- מי הם ה"גופים" או ה"רשויות" שמתעמתים זה עם זה בסיפור? מי לדעתכם חושש ממי, לדעתכם?
- הסבירו את שאלתו של המלך לשופטים: "וכי דנין את המלך?"
- האם לדעתכם מלך צריך לעמוד למשפט בכל פעם שאזרח רוצה לתבוע אותו? הסבירו.
- מדוע כבשו הדיינים את פניהם בקרקע (השפילו מבט) לנוכח שאלת המלך?
- מה תפקיד המלאך בסיפור? איזו "רשות" הוא מייצג?
- מי ניצח בעימות, לדעתכם?
- מסקנת הסיפור היא שדיינים צריכים להתייחס לתפקידם כאילו אלוהים בכבודו ובעצמו עומד למשפט – איך מסקנה זו קשורה ל"הפרדת רשויות"?

ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלק עליו ולמרות את דברו. אבל מושיבין בהן גדול אם היה ראוי
בחקמה. מלכי בית דוד אף על פי שאין מושיבין אותם בסנהדרין יושבין ודנים הם את העם. ודנים אותם אם יש
צליהו דיו. אבל מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותם, לפי שאין נכנעים לדברי תורה, שמא תבוא מהן תקלה.

(רמב"ם, משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק ב', הלכות ד'–ה')

- באיזה אופן משתקף הרעיון של הפרדת רשויות בדברי הרמב"ם?
- איזה מענה הוא נותן למקרה של המלך ינאי?
- מה דעתכם על הקביעה הזו? מה היתרונות ומה החסרונות שלה?

קבוצה ג' - משפט המלך

במקרא ישנם שני קבצי "חוקי המלך": בספר דברים, ובספר שמואל-א'. הפער בין התיאורים מעורר מחשבה. נתבונן בהם ונסה לדון האם מתקיימת בהם מעין "הפרדת רשויות" או מערכת של "ריסונים ובלמים" כלשהי.

דברים י"ז, 14-20

כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה, ואמרת: אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס, וה' אמר לכם: לא תספון לשוב בדרך הזה עוד. ולא ירבה לו נשים, ולא יסור לבבו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו, לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם, לבלתי רום לבבו מאחיו ובלתי סור מן המצוה ימין ושמאלו, למען יאריך ימים על ממלכתו, הוא ובניו, בקרב ישראל.

שמואל-א' ה', 10-18

ויאמר שמואל את כל דברי ה' אל העם השאלים מאתו מלך. ויאמר: זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם: את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפגיו ורצו לפני מרכבתו. ולשום לו שרי אלפים ושרי חמשים, ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות, ואת שדותיכם ואת פרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו. וזרעיכם וכרמיכם יעשר ונתן לסריסיו ולעבדיו. ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו. צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים. וזעקתם ביום ההוא מלפני מלככם אשר בחרתם לכם, ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא.

השוו בין שני "חוקי המלך" בדברים ובשמואל -

- מהו ההבדל העקרוני בין שני קבצי "חוקי המלך", זה שבדברים לעומת זה שבשמואל?
- האם לדעתכם חוקי המלך ע"פ שמואל הם "חריגה" (שנועדה להבהיל את השומעים) או שהם מהווים תיאור ממשי של זכויות המלך?

את השאלה האחרונה ששאלנו כאן שואלת הגמרא במסכת סנהדרין, ועונה:

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך, מלך מותר בו!
רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם, שנאמר: "שום תשים עליך מלך" - שתהא אימתו עליך!
פירוש שטיינזלץ: בענין המלך וזכויותיו נחלקו דעות החכמים: אמר רב יהודה אמר שמואל: כל האמור בפרשת מלך שבספר שמואל מלך מותר בו, שיכול הוא לעשות את כל האמור שם, והוא חלק מזכויותיו המלכותיות.
 רב אמר: לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם, שיקבלו עליהם את מרותו של המלך באימה, שנאמר: "שום תשים עליך מלך" - שתהא אימתו עליך. אבל אין המלך רשאי לעשות כל מה שנאמר שם.
 (מסכת סנהדרין, דף ב' עמ' ב')

• על מה חולקים רב ושמואל?

• האם הגמרא מכריעה בעניין שאלת הלגיטימיות של תיאור חוק המלך שבספר שמואל?

• מה לדעת שמואל (האמורא מהתלמוד) אמור לרסן או להגביל את כוחו של המלך?

במשנה תורה, בהלכות מלכים, מנסה הרמב"ם לסכם ולהכריע בעניין מהי ההלכה בכלל, ומהי ההלכה בנושא "חובות וזכויות" המלך:

רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו או לצורך המלחמות. וקוצב לו מקס ואסור להבריא מן המקס. שיש לו לגזור שכל מי שיגנוב המקס ילקח ממונו או יהרג שנאמר: "ואתם תהיו לו לעבדים..." (שמואל-א' ח', 17) ושולח בכל גבול ישראל ולוקח מן העם הגבורים ואנשי חיל ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו, ומעמיד מהן עומדים לפניו, ומעמיד מהן אנשים לרוץ לפניו. שנאמר: "ושם לו במרכבתו ופרשיו ורצו לפני מרכבתו" (שמואל-א' ח', 11). ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפניו שנאמר: "ואת בחוריכם הטובים... יקח ועשה למלאכתו" (שמואל-א' ח', 16).

וכן לוקח מן בעלי האמניות כל מה שהוא צריך ועושין לו מלאכתו ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו ונותן שכרן או דמיהן. שנאמר: "ולחרש חרישו ולקצר קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו" (שמואל-א' ח', 12), "ואת עבדיכם ואת שפוחתיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו" (שמואל-א' ח', 16).

וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים: נשים בכתבה וקדושין, ופילגשים בלא כתבה ובלא קדושין. אלא ביחוד בלבד; קונה אותה ומתרת לו... ויש לו [רשות] לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות. שנאמר: "ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות" (שמואל-א' ח', 13).

ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו, כשילכו למלחמה ויפשטו על מקומות אלו אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהן. שנאמר: "ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתיכם הטובים יקח ונתן לעבדיו" (שמואל-א' ח', 14).

(הרמב"ם, משנה תורה, הלכות מלכים, פרק ד')

שאלות לדיון:

• על פי איזה מהאמוראים פסק הרמב"ם, רב או שמואל?

• מה לדעתכם המנגנונים המרסנים את כוחו של המלך?

• לאור הפרשנויות השונות, האם כוחו של המלך גדל או צומצם מאז המקרא ועד הרמב"ם?

• האם מתקיימת בכל הקטעים שלהלן "הפרדת רשויות" כלשהי, או שהמלך חורג מהמנגנון הזה?

חלק ג' (15 דקות) - שיתוף במליאה:

• מהו המקרה או המקרים שבהם עסקתם?

• מיהן ה"רשויות" בכל אחד מהמקרים?

• כיצד מתבטא הרעיון של "הפרדת הרשויות" במקרים שבהם עסקתם?

חלק ד' (15 דקות) - רפלקציה וסיכום:

- מה התחדש לכם דרך הלימוד מהמקורות היהודיים על הסוגייה של הפרדת רשויות?
- באיזה אופן הדיון על הפרדת רשויות במדינת ישראל של ימינו דומה למקרים שפגשנו, ובאיזה אופן הוא נבדל ממנו?
- טובנה / מחשבה שאני לוקח/ת איתי מהלימוד.

לסיום נקרא את דבריה של נשיאת בית המשפט העליון, מרים נאור* בטקס השבעת שופטים בשנת 2016:

”יש המזהים את הדמוקרטיה עם שלטון הרוב. יטען הטוען כי אם החלטה כלשהי נתקבלה ברוב דעות ממילא היא החלטה דמוקרטית. זו טעות; שלטון הרוב הוא תנאי הכרחי לדמוקרטיה – אך הוא אינו תנאי מספיק. באין ריסון לכוחו של הרוב הוא עלול להפוך לעריצות, וכבר היו דברים מעולם. שלטונו של רוב השולל מן הפרטים את זכויותיהם, רוב הנוגש את המיעוט החי בקרבו – אינו שלטון דמוקרטי.”

* מרים (מירה) נאור (1947–2022) הייתה שופטת ישראלית. כיהנה כנשיאה ה-11 של בית המשפט העליון, מינואר 2015 עד אוקטובר 2017, כמשנה לנשיא בית המשפט העליון ממאי 2012 עד ינואר 2015, וכשופטת בית המשפט העליון משנת 2003.

- כיצד קשורה האמירה של השופטת נאור לרעיון הפרדת הרשויות? מה הכוונה ברעיון ”עריצות הרוב”?
- מה החשש שהיא מעלה? אל מי לדעתכם היא מפנה את החשש שלה מכוחו של הרוב?
- מהו התפקיד הייחודי של בית המשפט העליון על מנת לשמור על האיזון בחברה דמוקרטית?
- באיזה אופן דומה התפקיד של נשיאת בית המשפט העליון לתפקידים שפגשנו במקרא?

נקרא גם את האופן בו מסכם ”הפדרליסט”* את הרעיון של ריסון כוחו של השלטון:

אילו היו בני האדם מלאכים, לא היה צורך בשום ריסון לשלטון, לא מבית ולא מחוץ. הקושי הגדול בעיצובו של שלטון שבני אדם אמורים להטיל על בני אדם טמון בזה: תחילה עליך להקנות לשלטון את היכולת לרסן את הנשלטים, ואחרי-כן עליך לכפות עליו לרסן את עצמו”

(”הפדרליסט”, עמ' 51)

* כתבי הפדרליסט (באנגלית: Federalist Papers) הוא קובץ של 85 מאמרים על חוקת ארצות הברית. המאמרים נכתבו בין השנים 1787–1788. את מאמרי הפדרליסט כתבו ג'יימס מדיסון, אלכסנדר המילטון וג'ון ג'יי. המאמרים נכתבו מתוך כוונה להסביר לתושבי ניו יורק את היתרונות בחוקה המוצעת על פני תקנון הקונפדרציה.